Cercetări de literatură populară.

I. Toponimice sud-orientale în poesia poporană.

Cântecul nostru popular răsună de ecouri istorico-geografice sud-orientale de cel mai mare preţ, care n'au fost cercetate şi puse în lumină până acum.*

Vom încercà a o face.

1. În „Omagiul Iorga", p. 54, nota 3, atrăgeam atenţia asupra menţiunii *Porţii* otomane în baladele noastre. Numărul exemplelor de acest fel e cu mult mai mare decât îl îngăduià cadrul notei citate:

Tot din vad în vad
Păn' la *Ţarigrad*,
Tocma la 'mpărat.
Aici ajungeà,
La *Poartă* -mi stăteà
. . . . . .
Dar la *Poarta* Palatului,
În faţa Seraiului... [1]

În *Ţarigrad* ajungeà,
Pe 'mpăratul c'aşteptà,
Trei zile 'n *Poartă* şedeà [2]

Şapte boieri de ţară
Să mergem la jăluială,
Să dăm jalbă Împăratului
În *Poarta Ţarigradului* [3]

Să slujască Împăratului
În *Poarta Ţarigradului.* [4]

---

* Ceea ce dă, în aceasta privinţă, meritosul studiu al d-lui D. Ionescu-Sachelarie: *Elemente geografice în poesia noastră populară* (în „Convorbiri Literare" pe 1913, p. 1008 sq, 1093 sq., în special pp. 1112—20) e cu totul insuficient.

[1] Bal. „Dobrogean Tudor", în Păsculescu, p. 305.

[2] Bal. „Tudorel", în Teodorescu, p. 671; cf. p. 677:

[Tudorel] la *Poartă* se ducea
. . . . . .
Trei zile la *Poartă* şedeà.
Împăratul se uità
. . . . . .
La *Seraiu* că mi-l chemà.

[3] „Cântecul lui Priscoveanu", în Tocilescu, I. p. 97.

[4] Bal. „Moşneagul", ibid., I, 94.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Să-i dea fiu de trupul lui,
Să slujească *Porţiei*,
In *Poarta Ţarigradului* [1]

El, frate, ca să slujească
Porţilor
Cetăţilor,
Inaintea Impăratului,
In *Poarta Ţarigradului.* [2]

In *Poartă* la *Ţaligrad,*
Un voinic înţânţălat
Să sfădè cu maică-sa. [3]

La *Poartă* la *Ţâligrad*
Şede Ion supărat. [4]

In *Poartă* la *Ţarigradu*
Se zăreşte Iionu Bradu. [5]

La *Poartă* la *Ţiligrad*
Iăst[e]-on voinic ne'nsurat
Cu pişţoale cătă soare [6]

La *Poartă* la *Ţaligrad,*
Tiner ficior s'o 'nsurat. [7]

Spre târgul Odriiului,
La *Poarta* 'mpăratului
. . . . . .
În târgul Odriiului,
În *Poarta* 'mpăratului. [8]

Ba încă, o variantă a acestui din urmă pasagiu [9] sună:

În oraş în *Ţaligrad,*
La *Portiţă* de 'mpărat.

„Pe *Poarta mică* intrà" la Impăratul turcesc şi Pătru Haiducul, în balada ce-i poartă numele. [10]

Evident, pretutindeni e vorba de „Sublima-Poartă". Totuşi mai toţi editorii citaţi scriu: „poartă", cu literă mică, — semn că au trecut pe lângă ea ca pe lângă o poartă oarecare.

---

[1] Bal. „Mizil-Craiu", în „Şezătoarea", an. X, p. 57; cf. Tocilescu, I, p. 126.

[2] Variantă a aceleiaşi balade, în Tocilescu, I, p. 128.

[3] Şezătoarea, II, 135; reprodus în „Graiul nostru", I, p. 452.

[4] „Graiul nostru", II, p. 122.

[5] Miron Pompiliu, *Bal. populare române,* p. 32 („Iionu Bradu [= Bratu, „fratele"?] şi soro-sa").

[6] Bal. „Soacra şi nora", în Iosif Popovici, *Bal. pop. din Bănat,* p. 55

[7] Inceput de strigătură, în Tocilescu, II, p. 951; cf. însă şi *Floarea Darurilor,* II, 380 şi 77.

[8] Bal. «Doicil [Bolnavul]», în Teodorescu, p. 580.

[9] Păsculescu, p. 252.

[10] Col. *Din popor,* p. 42.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

2. Din citatele de mai sus reţinem însă şi pomenirea Capitalei Sultanilor ca „Ţarigrad", cu mici alterări: *

De *„Ţelegradu"* e vorba într'o strigătură [1], de grajdul din *„Ţeligrad"*, într'o baladă [2]; iar, într'un descântec, „lelele şi Şoimanele" sânt trimise:

La *Ţarigrad*,
Unde e locul curat. [3]

Sânt băiat din *Ţeligrad*,
Bag calu 'n grajd ne'ntrebat,
Şed la masă nechemat
Şi beau vinul ne'nchinat, —

se recomandă un tânăr, aiurea [4].

Drumu' *Ţăligradului*,
La Cetatea Turcului,

sau:

În drumu' *Ţăligradului*,
Nădejdea 'mpăratului

cetim în col. Popovici [5], etc[6].

Ţariglat chiar apare într'o colindă ardeleană. [7]

Numirea turcească de *Stambul* n'am întâlnit-o, în schimb, decât o singură dată, într'un colind din Teleorman:

Mai dă vale dă *Stambol*,
Să scaldă Sfântu-Ion. [8]

3. O variantă a baladei „Chira" din col. G. Dem. Teodorescu [9] păstrează însă amintirea celebrului *Corn-de-Aur* (Χρυσόκερας, turc. *Khaliğì Dersa' adet)* al Constantinopolei, în următorul „propos galant" al Arapului către nefericita . . . Persefonă:

Gust când îi aveà
'n caic îi întrà
şi mi te-i plimbà

* „Cearigrad" scrià (şi ziceà) Vasile Lupul, ca şi „Ceara Muntenească", în scrisoarea-i autografă din 1654 (N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, 31).

[1] Tocilescu, II, p. 961.

[2] Pamfile, *Cântece de ţară*, p. 77.

[3] Toc., I, p. 1145.

[4] Ibid., p. 1252.

[5] Pp. 17 („Răpirea Ileanei") şi 110 („Vitejia lui Gruia"; cf. varianta din Corcea, *Bal. poporale*, p. 131: „Drumul *Ţărigradului*, La *Poarta Ineului*").

[6] Adauge din Teodorescu, p. 636: „Din Oreva 'n *Ţarigrad*, la feciorul de 'mpărat", spre a rectificà identificarea de acolo cu Rahova: e vorba de *Oreava* (= *Oreahova* „Nucet") din jud. Mehedinţi; cf. ibid., p. 651, în bal. „Kira": „de la Craiova şi din *Oreava*", — greşală repetată de d. Ionescu-Sachelarie, *l. c.*, p 1115.

[7] Viciu, *Colinde din Ardeal*, p. 205.

[8] Tocilescu, II, p. 1486.

[9] P. 649.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

'n *Corn' aurului,*
schila soarelui,
Ţarigradului
şi 'mpăratului.

4. Şi *Schila*, „schela, scala, debarcaderul", revine, în împrejurări analoge:

Drum de Ţarigrad,
Schelă de 'mpărat [1]

'n drumul Ţarigradului,
La *schela* 'mpăratului.[2]

În drumul Tabanului, [3]
Drumul Ţarigradului,
Pe *schelea* 'mpăratului [4]

Că ie 'n *Schelă* 'n Ţăligrad,
Unde ie Corbu 'nţăpat. [5]

După toate acestea şi ca unii ce ştim că „schelă, port" se chiamă turceşte, după persană şi arabă: *bender* (cf. portul basarabean al Tighinei), înţelegem uşor ce sens poate aveà, în cutare variantă a bal. „Novac", pasagiul (rău transcris):

O agiuns în *Ţarigradu* lui (*sic*),
La *Bindir* împăratu lui (*sic*) [6]

şi — fără supărare — nu putem decât zâmbi, când cetim această naivă întrebare a editorului: „Binder - împărat cine poate să fie?" (*l. c.*, n. 5).

5. *Grădina* Sultanului să bucură şi ea de oarecare popularitate în baladele noastre.

Bal. „Şerpele" din col. Teodorescu [7] cuprinde următoarele versuri:

Foaie verde ş'o lalea,
frăţiorii, de-i vedeà,
numa'n lacrimi îi scăldà,

[1] Teodorescu, p. 671. — Cf. Giuglea-Vâlsan: „*Scara* Ţăligradului" (p. 110).

[2] Ibid., p. 663 (bal. „Marcu-Viteazu").

[3] Cf. Pamfile, p. 42 („Marcu"): „Drumul Ţarigradului. Pe drumul *Tabanului*"; cf. *taban*, «oţel, bulat», *pală de taban* (la Bălcescu, *Ist. lui Mihai-Viteazul*: «Taban» = turc. *taban kâlâğ (šam kâlâğ, dameškâ)*, sabie de Damasc», dar şi *Taganului* = *Taganrog*, «Capul *Taganului*», lit.: «Cornul Taganului» (cf, *Cornul-de-Aur*); ori «drumul *tabanului*» = drumul cu taban (traverse)? («Şliahu *Adesului*» = drumul *Odesei*, în Arbure *Basarabia*, p. 183).

[4] Ibid., p. 64.

[5] Giuglea-Vâlsan, p. 22: e vorba de *Corbea;* cf. mai jos (p 412, n. 1).

[6] V. Moisiu, *Ştiri din Basarabia de astăzi*, cu un „Cuvânt-înnainte" de D. Furtună, p. 171. — Versiunea obişnuită vorbeşte de «*birtu* 'mpăratului" (cu «Aniţa crâşmăriţa»).

[7] Teod., pp. 443—4.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

apoi în braţe-i luà
şi la Dunăre-i duceà
şi în Dunăre-i spălà:
coşciuge că le făceà
şi frumos mi-i îngropà
în *grădina 'mpărătească*,
vestea 'n lume să pornească
şi s'ajungă pân'aici
tot la cruce de voinici. [1]

Un pasagiu asemănător se află în bal. „Juganii“ din aceiaşi colecţie:

Iar Nea-Stan din Piersica
mai trăià ce mai trăià,
până Vodă-l boiereà,
până de bătrân mureà
Şi 'n Moldova-l îngropà,
în *grădină 'mpărătească*,
vestea 'n lume să pornească
Şi de el să pomenească
la mai mari şi la mai mici,
la boierii de pe-aici. [2]

Altul, compendiar, se găseşte, tot acolo, [3] în bal. „Ilincuţa Sandului“:

Foicică ş'o lalea
Capul unde-i îngropà?
In *grădină*, la *Bacceà*, [4]
In *grădina 'mpărătească*,
tot de ea să pomenească,
pe la cruce de voinici,
la boierii de pe-aici.

Economia celor trei cântece nepermiţând ca ele să fie considerate ca tot atâtea variante ale aceluiaşi tip, coincidenţele dintre fragmentele relevate nu se pot explică altfel decât prin întrebuinţarea pasagiului cu «grădina împărătească» (în sens generalisat: ea e la Dunăre, în Moldova, etc.) ca un clişeu, demontabil şi adaptabil, în condiţii similare, oriunde. Dar despre aceasta vorbim în deosebi, mai departe (III).

6. Pomeniri ale *Adrianopolei,* supt forma slavă *Odriiu*, familiară cronicarilor noştri, am văzut deja, supt no. 1. Ele trebue însă completate:

[1] Pentru *cruce de voinic*, «gewaltig starker Mensch, Athlet, Hercules» (Tiktin), cf. — fiindcă nu ştim ce autenticitate pot aveà „crucile de voinici“ din cortegiul istoric al Încoronării — germ. *kreuzbrav* (asupra căruia, v. Kluge, s v.). P. *cruce-de-pară*, cf. *Kreuzer*.

[2] Ibid., p. 692.

[3] P. 639.

[4] *Baccea* s. *bagcea* = turc. *bagcè*, „grădiniţă“, din *bag*, «grădină» (cf. *baccevan*, «bostangiu», „grădinar“). — La Gluglea-Vâlsan, p. 388: *băşteà*, „grădină“.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Din dealul *Odriiului*
Până 'n preajma *Diiului*, — [1]
Târgului *Odriiului*, — [2]
Pe uliţa târgului,
Târgului *Odriiului*, — [3]
Pe uliţa *Driiului*,
Driiului
Codriiului. [4]

Ca o etimologie populară pentru *Odriiu* se demască, prin însăşi simetria versurilor, *Iederă* dintr'o variantă maramureşeană [5] a „Horii Firulinii“:

Peste dealul *Iederii*,
Către podul Dunării.

Se poate compară, de altfel, şi varianta:

In târgul *Iodriului*,
La faţa cadiului. [6]

Acelaşi nume se recunoaşte în începutul unei balade din col. Alexici [7]:

Sus, la *Udria*, 'n orăşel...

Cu numele lui turcesc (*Edirnè*) apare Adrianopolul în „Cântecul lui Priscoveanu“:

Pân [=prin] *Idirna* că mi-şi da,
La Ţarigrad ajungeà. [8]

7. *Ianina* se întâlneşte, repetat, în bal. „Badiul“:

De mergea şi pomina
d'aici până 'n *Ianina*,
din *Ianina* 'n Ţarigrad
şi d'acolo la Bagdat. [9]

8. *Belgradul* apare destul de des, în tovărăşia Ţarigradului ori singur:

Cu vin vechiu din *Beligradu*,
Cu colac din Ţăligradu [10]
Câte fete 'n Ţaligrad,
În Ţaligrad şi *Beligrad*. [11]

---

[1] Teodorescu p. 605.
[2] Ibid., p. 640.
[3] Mateescu, p. 40 («Corbea»).
[4] Tocilescu, I, p. 73; cf. *Diiu* şi *Şkodr* (Scutari).
[5] Tit Bud, p. 9. — Îndoios, totuşi: nume de munţi *Iedera* (după plantă) există (în Bacău, d. ex.).
[6] Tocilescu, II, 733 („Novac“).
[7] L. p. 98 („Radu şi Anghelina“).
[8] Tocilescu, I, 97. — De „cetatea *Irdime*“ vorbeşte, fără a „şti unde-o hi“, un octogenar din Covurluiu (*Graiul nostru*, I, 342). — *Inigea* din Păsculescu. p. 288, e oraşul *Ienigè-Vardar*, spre Apus de Salonic: „tutun *inigeà* = tutun de *Ienigé*“ (cf. şi *Graiul nostru*, I, 54). — *Matapanul* chiar n'a fost uitat (v. Dacoromania, I, 290). — Dar *Tracia* (Păsculescu, p. 217) e suspectă, ca şi întreaga poesie ce o pomeneşte. Şi nici în *Tăchiia* (Giuglea-Vâlsan, p. 385) nu cred că o putem recunoaşte.
[9] Teodorescu, p. 549; cf. p. 566.
[10] Pompiliu, *o. c.*, p. 50 („Feciorul şi pedepsirea maică-sa“).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Şălvărei de ciocârlat
Din *Beligrad* cumpărat [1]

Ca *Boligrad*, îl avem în col. Pamfile [2]:

In oraş în (s. la) *Boligrad.*

Câte odată, ca în bal. „Arâmbaşa şi feciorii de ţară" din col. Popovici [3], apare chiar forma genuină sârbească:

Mai frumos el s'a purtat
Ca Domnii din *Biograd.*

E locul să notăm că în versurile din aceiaşi baladă (p. 93):

Frunză verde de lămâie
Nu ca Domnii la *Ţârvie*
Bir pe ţară or aruncat.
Ţârvia s'o ridicat
Şi curtea le-o ocolit etc.,

acel *Ţârvie* trebue înţeles ca: Serbia, Sârbia (cf. ngr. Σερβία) [4].

9. „Vadul *Negotinului*" se pomeneşte odată în bal. „Vâlcan" din col. Teodorescu, p. 556, şi, fireşte, de mai multe ori, în cântecele din Craina, a cărei Capitală e acest centru de negoţ cu România (Giuglea-Vâlsan, p. 384).

10. *Vidinul* e reprezintat şi dânsul în cântecul nostru popular:

Din ţara streinului,
Pe malul *Vidinului* [5].

Obişnuit, însă, întâlnim forma arhaică, *Diiu* (păstrată şi 'n numele de fam. *Dianu* [6]):

Casapi de la *Diiu*,
Haiduci de la Jiu [7].

Nu te duce la *Diià*,
C'a venit, maică, Ciumà, —

e sfătuit Vălenaş, într'o variantă a bal. „Voicu" [8].

Balada „Iancu-Vodă" [9] vorbeşte de:

---

[1] Tocil., II, 1076.

[2] *Cântece de ţară*, pp. 93-4. („Doicin Bolnavul"); cf. *Bolgrad* şi *Bălgrad.*

[3] P. 94.

[4] N'am puteà spune, dacă „târgul *Graiului*" din „Ana Ardeleana" (Pompiliu, *o. c.*, p. 71) este = *Craiului.*

[5] Pamfile, o c., p. 51 („Catincuţa Gendrulesei").

[6] Cf. Suliman-Baş[a] *Diianul*, într'un act din 1760 (N. Iorga, *Stud. şi doc.*, V [1], 327). — *Dianul* e un sat în Vâlcea; *Dieanca*, un părâu din Bacău şi un deal (*Dianca*). — Un *Vidin* (din *Vidu*, acesta?), deal şi sat dispărut, în Tecuciu (v. Dicţ. Geogr. reso). — Poate şi *car dician* = car ferecat (Rev. cr.-lit., III, 224) să aparţină aici: „d'un car ferecat, de la *Diiu* legat" (Păsculescu, 21); mai curând însă, la *Dicienii* dobrogeni, cari, fireşte, n'au a face cu Dacii (cf. sârb. *dičian*, „glorios, mândru").

[7] Teodorescu, p. 651.

[8] Pamfile, p. 36.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Mustafà de la Babà,[1]
Irimia din Chilia
Şi cu hogea *Diiului*,[2]
Nădejdea 'mpăratului.

La fel, bal. „Gheorghiţă Poianu", despre:

Trei beşlii şi trei zapcii,
Acuşi sosiţi de la *Dii*[3].

Aiurea[4] e vorba, în acelaşi gen, de

Trei beşlii,
Cari ţin raiaua 'n *Diiu*, etc., etc.

Menţiunile sânt dintre cele mai numeroase: una din ele, v. şi mai sus, supt 6.[5]

10. Vrednică de semnalat, deşi problematică, e menţiunea vestitei *Fruška-Gora* din Sirmium[6] (Φρουγιαςκαια γορα, *mons Francorum*, poate identic cu Φραγγοχώριο din Nicetas Akominatos[7]), într'o variantă a baladei „Ivan Iorgovan"[8], în care eroul merge la vânătoare:

În *munţii Sfranţului*
Şi'ai *Sfranciogului*.[9]

---

[1] Cf. Pamfile, p. 81: „Mustafà din Babadà" [= Babadag] (bal. „Badiu şi Neculcea"). — Ca un „Cara Mustăfa, Mustăfa dila Băba" apare eroul în chestie la Românii din Serbia (Giuglea-Vâlsan, p. 111 sqq.): e vorba, fără îndoială, de cârjaliul Cara-Mustafa Felibeli („Filipopolitanul"; cf. la noi n. de fam. *Filibiliu*).

[2] „Boeri de-ai *Diiului*" se pomenesc şi 'n colindele putnene ale lui Baronzi (ed. Iorga, p. 46); versul următor: „şi de-ai *Diamantului*" pare o amplificare de ritm, fără valoare istorico-geografică. — Obscur e „podul de la *Tingrele*" (p. 26: *Tengr-ili*, „Ţinutul Mării"? cf. „un pod pistă Marea", în Giuglea-Vâlsan, p. 225) şi interesantă, pomenirea de „*Basarabia*, unde se face-mămăliga cât corabia", din aceeaşi colecţie (p. 32). — De „podu pe la *tingrele*, în casa de peste drum" şi „poduri pe la *tingrele*, care trec porcii pe ele" se vorbeşte şi 'n varianta (tot buzoiană) din „Convorbiri Literare", XXV, pp. 846, 847.

[3] Tocilescu, I, p. 137.

[4] Teodorescu, p. 666.

[5] Şi „drumul *Vigheniului*" (Liuba-Iana, *Măidan*, pp. 41, 327) pare a fi: drumul *Vidinului* („Vighinului").

[6] Un reflex al n. unguresc *Szerém vármegye* pare a fi «ţara *Sremului*» *(sic)*, cu «cetatea Marcului», dintr'o variantă ardeleană a bal. Marcu (Tocilescu, II, 1071), de fapt: *Sremului*; cf. *Operele lui Gheorghe Brancovici*, ed. Iorga, p. 85: «Ioan Despot stăpânind *Sremul* şi Ţara Slovenească, dupre ce *Sremul* cu Mateiaş Craiu în estea războae au fost izbânditoriu...» (slov. *Srim, Srym*).

[7] Cf. Jireček, *Das christl. Element in d. topogr. Nomenklatur d. Balkanländer*, p. 94.

[8] O. Densusianu, *Flori alese din cântecele poporului*, pp. 134, 135 (după „Rev. critică-literară", V, 23).

[9] Pentru *Sfranciog*, aici o simplă amplificare tautologică, cf. însă şi n. de pasăre *sfrancioc*, *Lanius excubitor*, der grosse Würger, zis şi: *francioc*, *sfercioc-gheoş* (Marian, *Ornitologia*, II, 77), *lupul-vrăbiilor*, *capra dracului* (*ghioş*, «alb», e un epitet al caprelor: v. Dicţ. Acad. s. v., şi Lex. din Velvendhò al lui Budona: ngr.-dial. *γίδσου*, ca „ὀνομασία αἰγῶν"), serb.-cr. *svračak*, «Ortolan, Gartenammer» (Filipović; cf. Cihac, s. v.).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Ca *Sremljan*, „din Sirmium", trebue interpretat, în această ipoteză, şi faimosul epitet de „(căpitan s. fecior de) *Râmlean*"[1], aplicat în unele variante [2] eroului (pentru *Iorgovan* însuşi, din sârb. *jorgovan*, „liliac", cf. şi *Liliac*, numele „slugii lui Novac", la Corcea, p. 87). — Cellalt epitet, „Herculean" (la Alecsandri, *l. c.*: „Erculean"), e, de sigur, o inovaţie cărturărească, în legătură cu Băile Herculane (*Fontes Herculis*, *Herculesbad*) din aceiaşi regiune a *Cernei* (de notat refrenul „*Cerneleo Cerneleo*, soru-mea *Cerneleo!*[3]) şi cu caracterul de erou al lui Iorgovan: dacă pe muntele Negoşina din Buzău se întâlneşte *Urma-de-Jidov*, „unde, pe o stâncă, se vede încrustată urma piciorului gol al unui om, în de două ori mărimea naturală" (Iorgulescu[4]), asemenea acelor „urme ale lui Hercule" (ἴχνος Ἡρακλέος... ἐν πέτρῃ ἐνεόν) pe care le arătau Sciţii lui Herodot (IV, 82; cf. Lucian, *Vera historia*, I, 7), *Piatra-Iorgovanului* din regiunea Haţegului, de la Rătezat spre graniţă (O. Densusianu[5]), păstrează încă, după tradiţie, semnul copitei calului iorgovănesc (comunicat de d. prof. G. M.-Murgoci), ca şi, de altfel, însăşi albia Cernei:

P'ăl mijloc de apă
Ş'acum se cunoaşte
Copită de cal,
Ghiară de ogar,
Picioruş[6] de om,
Gheruţă de şoim.[7]

Să adăugim, *in cauda*, un mic excurs asupra cânilor lui Iorgovan — şi altora.

Vijla (p. 133), în Lex. Bud.: *vişla*, «canis aquaticus, Pudel, Wasserhund», din sârb. *vižla*, *vižle*, „vestigator, odorator, cuni-

[1] Pentru „Dealul *Rîmului*" din colinde (N. Densuşianu, în Rev. crit., III, 196), cf. Dealul *Gararâmului* (ibid., 223), despre care v. Dacoromania, I, 468.

[2] Alecsandri, p. 16; Teodorescu, p. 419.

[3] Şezătoarea, I, 114; cf. Tocilescu, I, 33 («Iorgu Iorgovan»): „*Cerneleo Cerneleo!*" şi Păsculescu, p. 37: «Sălco-*leo*, Vasâlco-*leo*» (p. 38: «Sâlco, Sâlco, *lea* Vasâlco»); apoi, exclam. pop. *oleo*, *Doamne!* (cf. bulg. *božele*).

[4] *Dicţ. geogr. al jud. Buzău*, p. 279.

[5] *Graiul din Ţara Haţegului*, p. 65.

[6] Deminutiv alintător, afectuos (hipocoristic), iar nu propriu-zis, micşorător; cf. *gheruţă*.

[7] Densusianu, *Flori alese*, p. 140; cf. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, p. 16. — Un duios epilog, ca al «măicuţei batrâne» din „Miorita", înfăţişează varianta *Stan Iorgovan*, apărută în „Floarea Darurilor", II, 394.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

culator, canis sagax, Spürhund" (Bernolak, 3971), — omonimul *vâjlă*, „bățul de bătut mingea, dacă e lat la un capăt" (Viciu) = *vâslă!* —, a fost înțeles de Teodorescu (p. 420) ca n. propriu: „*Vijla*, boldeica", evoluând apoi, prin „*Vija*, căţeaua" (p. 417), spre „*Vişa*, căţeaua" (p. 415, n. 1), adecă confundându-se cu reflexul vsl. *vislŭ*, „pendens", bulg. *visja*, „pendere" (cf. *Vişa Cărpenişa*, „spânzurătoarea s. ţeapa de carpen" a lui *Corbea*[1]), sau, prin sensul originar de „canis aquaticus", spre *Vidra*[2], — cunoscut nume de *cuţe* (Viciu, 39), *boldeice*, „căţele boldite" (cf. Dicţ. Acad., s. v. *boldeiu*), sau *ţânce* (cf. Ureche, ed, Popovici, 237: „*ţânca Molda*", la Const. Căpitanul Filipescul, ed. Iorga, p. 10: „*coteica* Molda"), feminin din *ţânc*: *ţânci*, „căţei" (rev. „Ion Creangă", I, 91), *ţâncul pământului*, „căţelul-pământului".

Interesante de notat sânt sinonimele: *gudă* din col. Tocilescu (II, 1267; cf. Dicţ. Acad.[3]), *schilă* (v. Dacoromania, I, 267), *tăbăluşă*, „căţeluşă", din Lex. Bud.[4], cum şi apelativele: *puşlăţei* (cf. *puşlă*, „căţea", „femeie rea"; *puşlău*, „erro, vagus, vagabundus" : Lex. Bud.), *poşărlăi* (cf. *şarlă* şi *pohârlă*, „câne"[5]) din Păsculescu (p. 295) şi Vulpian (p. 31), designând coteii din suita dulăului *Togan* (Teodorescu, p. 512) sau *Potlogan* (Păsculescu, *l. c.*) şi a căţelei *Dolfa* (Teodorescu, p. 511) sau *Dolca* (v. combinaţiile lui Hasdeu, în „Columa", V, 173), celei dolofane.

Pentru înţelesul, probabil, de „şoim", al n. de câne *Togan* (din turc.), atestat ca atare şi 'n Şezătoarea, V, 163, cf. şi *Sacol*, n. de câne (*ibid.*, VIII, 115) = *socol*, „şoim" (sl.).

Ultimul loc citat cuprinde însă o întreagă listă de nume, de câni, din care alegem: *Arpaduş* (*Arpadus* = *Arpád* însuşi![6]),

[1] «La ţapa lui Corbea» ajunge chiar o designaţie geografică (Corcea p. 88, în bal. „Gruia lui Novac"): un fel de *Spigae* = ς Πηγάς (pe Cornul-de-Aur.)

[2] Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, I, p. 191: Ogăraşii 'nainte, *Vidrili* pe urmă».

[3] Apelativul *gudă* e luat drept n. propriu, atât la Toc., *l. c.*, cât şi 'n Ciobanu Pleniţa, p. 298.

[4] Pentru etimologie, cf. *tălabă*, „mai mulţi oameni împreună: merg oamenii cu *tălaba* la oraş" (Rev. Tocilescu, an. I, vol. II, p. 185), despre a cărui sinonimică v. Gheorghiu, *colectivul ceată şi sinonimele sale*, în „Arhiva" din Iaşi, IX, 392: *potale*, *haită*, etc. (având şi înţelesul de «căţea, *puiţă*», ca şi *schilă*). — Lista lui Gheorghia (*l. c.*) e, de altfel, incompletă: *gloată*, *holoată*, *lămuşdie*, *poşidic*, *pojijie*, etc. lipsesc.

[5] Şezătoarea, III, p. 85 — *Jalap*, „câne voinic" (Codin, 41), ar puteà fi *gelep* (cf. *ciobea*, „câne ciobănesc").

[6] Cf. *Burcuş* = ung. *burkus* (din *Brandenburgus*), pop.: „Prusian" (De „Burcuş" sau „Prais", cu care s'au luptat cătanele ardelene la „Câne-Creţ"

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Busoi (= *Bosoiu*, „golanul", sl.), *Blanşa* (= *Blanche*, „alba", cf *Garson* = *garçon*, „băiat"[1]), *Braica* (cf. *Braiu*, sl. *brajo*, *brajko*, „frăţior"), *Cain* (cf. *David*, *Solomon*, poate şi *Samson*, deşi *samson*, *sampson*, turc. *samsun*, ngr. σαμψών, „dulău din *Samsun*". adecă: ὁ Ἀμισόν = *Amisus*, la Marea-Neagră, e atestat şi ca apelativ: *samsoni*, „dulăi de curte", — ca rivalul lui *Samurache* din fabulă, — d. ex. la Iorga, *Scrisori către Hagi-Pop* p. 40), *Dirviş* (= *derviş*, cf. *Turcu*, *Sultanu*, *Suliman* = *Soliman*, *Suleiman*, *Osman*, etc.), *Filodor* (*Filodor*, cf. *Ghibon* = *Gibbon*, *Oteli* = *Othello*, etc.), *Hercu* (= Hercules, Hercul), *Paris*, *Pariş* (nu Parisul, ci *Paris*, fratele lui *Hector*, — cf. *Parisache*, — precum n. de căţea *Viena*, *Vieana* e *Diana*), etc., etc.: lista se poate completă, între altele, cu cele din Liuba-Iana *(Măidan*, p. 114 sq.), Gaster *(Chrestomatia*, II, 260) şi Damé (*Terminologia*, 181). — P. nume ca *Fidel*, *Corbu*, etc., v. dejà la antici: O. Keller, *Antike Tierwelt*, I, p. 135 sq. — P. megl. *Şarcă*, n. de căţea (Papahagi, *Megleno-Românii*, II, 121), cf. pol. *szarka*, „chien gris".

Ca o contre-partie, putem pomeni câteva n. de familie cu însemnarea originară de „câne": *Chercea* = sârb. *kerče*, „Spürhündin" (Filipović; cf. însă şi n. fam. şi geogr. *Cherciu*); — *Cobelea* = sl. *kobelj*, „der männliche Hund" (Berneker); — *Cutava* = ngr. κουταβᾶς, κουτάβι, „căţeluş" (cf. mr.); — *Cuţuiu* = *cuţ(u)* + *-uiu*; — *Spacu* = cech. *spako*, „canis": aşa se chiamă la Herodot (I, 110) Meda care a alăptat pe Cyrus, ca Lupoaica pe Gemeni[1]: Κυνὼ κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν, κατὰ δὲ τὴν Μηδικὴν Σπακώ (cf. npers. *aspâka*, turc. *spaka*, „câne"). — Nu credem că e acelaşi lucru cu numele lui *Barac*, care corespunde, în adevăr, unui apelativ *barac*, „câne" (= turc. *baraq*, „Pudel" sârb.-bulg. *barak*, idem; cf. Dicţ. Acad.), dar şi numelui biblic,

[1] Acelaşi motiv, al alăptării prin animale, se întâlneşte în legenda lui *Miloş Cobilici* (în loc de: *Obilici*, prin et. pop. cu *kobila*, „iapă"), care, născut dintr'o „Romăncă" (păstoriţă), fu nutrit de o iapă: „Vlahijnica rodila, prod kobilom odhranila" (Miklosich, *Beitr. zur Kentniss d. slav. Volkspoesie*, în „Denkschr. d. Wien. Ak.", XIX, p. 71); cf. şi „Făt-Frumos, *Fiul-Iepei*" (o frumoasă variantă, în „Floarea Darurilor", în care e de remarcat şi numele *Cujbă-lemne*, al cunoscutului personagiu mitic *Strâmbă-lemne*, la Frâncu, *Moţii*, p. 274: *Cârnă-lemne*. adecă: „încujbă, îndoaie copacii ca o cujbă") — Nu ca „fii ai lepei", ci mult mai peiorativ trebue înţeles, fireşte, epitetul satiric de *Iepaşi*, dat de „joimiri" Moldovenilor, după spusa lui Neculce (ed. Kogălniceanu, II, p. 258): ἱππόπορνοι!

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Βαράχ, „Fulger", „Ilderim" (v. Zonaras, *Annales*, ed. Bonn, I, p. 85; cf. Cedrenus, ed. Bonn, I, p. 95). [1]

11. Munţii *Ceardagh* (nu *Ceardac*!) se pot, cred, recunoaşte în anume variante ale baladei lui Novac.

Varianta gorjană din Tocilescu [2] vorbeşte, în adevăr, când de „munţii de *Cearideal*", când de „munţi de *Cerdeal*", când de „munţii din *Ardeal*", — ceeace nu poate însemnà decât o etimologie populară, consecutivă înlocuirii lui *-dagh* prin echivalentul românesc.

De *Ardeal* e însă vorba, apriat, în „Cântecul lui Ghiţă Cătănuţă":

Treceà dealu-*Ardealului*
Şi valea Sabarului,
Câmpii Severinului [3]
. . . . . .
Pe culmiţa dealului,
Dealului *Ardealului* [4].

Interesantă, apoi, varianta din Bănat („Gruia înainte de însurat"), în care se pomeneşte de *Stari-deal*, „Dealul-Vechiu":

Sus la munţi, la *Stăligeal*,
La cerdacul lui Novac,
Este-o masă mare 'ntinsă
Cu postau verde cuprinsă... [5]

12. *Nicopole* se găseşte, ca atare, în „Aguş al lui Topală" din col. Teodorescu (p. 612) şi în următoarele versuri din col. Tocilescu:

Ca să ridic ordia
S'o duc în deal la Uda *(sic)* [6]
Să bată *Nicopolea* [7].

De adaus, această enumerare a raialelor turceşti:

Turcii Malageni, [8]
Cânii Giurgiuveni,
Hoţii Brăileni
Şi *Nicopoleni*. [9]

---

[1] Sensul de „băşici supt limbă, pricinuite, după credinţa poporului, de muşcătura unui câne turbat" al pl. *căţei* (cf. *căţei de turbă*) există şi 'n slavă: rut. *stencea*, serbo-cr. *stenci*, „Zungengeschwülste", pl. lui *stenac*, „junger Hund" (*Arch. f. sl. Philologie*, XXXVII, p. 472); cf. gr. κύων „convulsie a gurii", κυνικὸς σπασμός.

[2] Pp. 107, 108, 106, vol. I.

[3] P. 169.

[4] P. 173.

[5] Popovici, p. 99.

[6] Poate: *Oda(ie)*.

[7] Bal. „Rădiţa" (I, p. 90).

[8] Probabil: *Ma(h)alag(i)eni*, din *Mahalà* (cf. *Ghighen*).

[9] Tocilescu, I, 67; cf. 69.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

13. De *Nadolia*, adecă: Anatolia, e vorba, în special, în bal. „Voica din Nadolie“ a col. Păsculescu:

Dedeşi pe Voica
Să se prăpădească
În *Ţara Nadolească*,
Tocma'n *Nadolie*,
Cea ţară pustie[1].

Peste *Nadolie*,
Cele ţări pustie

din bal. „Domnul Chipor-Craiu“ a aceleiaşi culegeri[2] a devenit aproape o formulă, întrebuinţată în descântece şi cimilituri[3].

14. O pomenire a *Bagdadului* am văzut deja supt no. 7; alta, o aflăm tot în col. Teodorescu, p. 640:

Stăncuţa de la *Bagdat*,
nepoată de împărat.

15. Cu „oraşul *Jubbel* de pe râul Tigru, mai jos de Bagdad“ identifică Teodorescu (p. 571, n.) pe *Şupel* din balada „Stanislav“:

Paloşul de la *Şupel*,
Cu tăişul de oţel.

16. „Un colind de însurat“ din col. Teodorescu (p. 80) vorbeşte de găteală:

Cu brâu de *Tocat*,
Cit de Ţarigrad[4],
Cinci galbeni luat.

Alt colind, „de fată-mare“, din aceiaşi colecţie (p. 87) are această foaie-de-zestre:

---

[1] P. 167; cf. Giuglea-Vâlsan, pp. 254, 256 (varianta „Voichiţa“).

[2] P. 152.

[3] Cf. „Cântecul Crişului“ (Tocilescu, I, 32):
M'am dus în ţări pustii,
In ale *nadolii*.

[4] Cf. Pompiliu, p. 59:
Şi inel mândru suflat
Şi basmà din *Ţĕrigrad*;
sau Mateescu, p. 38:
Şi brâu lat de *Ţarigrad*,
Şapte galbeni cotul luat.
(Despre „mere de *Ţaligrad*“, v. Şezătoarea, V, 42). De însemnat, în aceiaşi ordine de idei, menţiunea *Indiei*, în col. Alecsandri, p. 78:
Papuci în badii,
Aduşi din *Indii*.
P. *badii*, v. Şăineanu *Infl. or.*, II[1], 34, şi Dicţ. Acad., s. v. *bădâiu*; iar pentru *Veneţie* (arme, pistoale, ţoale de ∞), v. *Dacoromania*, I, 265, n. 2, adăugind, între altele, şi „urma de *veneţie*“ din canăcăia publ. în „Rev. Tocil.“, III, p. 399 sq. („rĕsvan“ = *rădvan!*), cum şi „hobotul roşu cumpărat de la *Veneţia*“ sau *„Veneţii*“ din alte oraţii nupţiale (Marian, *Nunta*, pp. 821, 827; cf. *ibid.*, p. 332: *Olendreni*=*Holländer*, negustori *olandesi*,— ca şi „băieşii“ *holoangări* din Viciu, p. 156, care poate fi *Handlanger*, Dicţ. Acad.).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Şi brâu lat
De Ţarigrad
Cu cinci galbeni luat,
Şi ciumberi
De la *Berberi*[1],
Călţuni laţi
De la *Tochaţi (sic.)*[2]

Avem, deci, menţiunea acelui *Tokat* s. *Tokad* anatolic, Capitală a sangeacului şi cazalei turceşti din vilaetul Sivas (Asia-Mică), vestit odinioară prin „les impressions sur étoffes pour coiffures et voiles" (Vivien de Saint-Martin[3]): „basmà şi cit de *Tocat*" figurează printre „stofele aduse din Constantinopol" la noi, în Şăineanu, (*Infl. or.*, I, p. CCX [4]).

17. De pomenirea *Ierusalimului*[5], *Galileii*, etc., firească în colindele religioase mai ales, ne-am ocupat, deşi incidental, aiurea (v. Dacoromania, I, 468). Aici, ne vom mărgeni să semnalăm oarecare amănunte nouă, relative la *Iordan*.

Când, în cutare descântec din Tocilescu, se spune că „pleacă şarpili la râul lui *Iordan*" (II, 1143) sau când, într'un alt descântec din acelaşi (II, 1138), se vorbeşte de „râul lui *Iordan*",[6] e clar pentru toată lumea că e chestia de „râul *Ior-*

[1] Pentru *Berberi*, cf. obişnuitul *Barbarezi*, în „Herodot", ed. Iorga, p. 20: *Bavarezi!* (Aceiaşi confusie în albaneză: G. Meyer, *s. v.*). — Despre *tarabolùs*, „broboadă turcească de Tripolis", v. Şăineanu, *s. v.*

[2] Cf. şi Tocilescu, I. 67:

Să-ţi ia iie dintr'o mie
Şi rochiţă de *cuhnie*
Şi brâu lat de *Ţaligrad*,
Cotul cinci galbeni luat
Şi papuci de la Turci,
Potcoviţi cu coji de nuci.

Originalul are, de sigur: *cutnie*, care a fost înlocuit prin *cuhnie* („bucătărie"!) sau *cutie* (p. 70), — etimologii populare.

[3] *Nouv. Dict. de Géogr. Générale*, v⁰.

[4] Să amintim totuşi că *toqat* însemnă turceşte şi un „petit endroit à l'extrémité de l'échelle dite du Grand-Seigneur [= *Schela 'mpăratului*]" (Kieffer-Bianchi, II, 340) şi că n'am puteà recunoaşte pe *Tokat* de mai sus în Păsculescu (p. 274):

Pantaloni de şaiu *tocat*,
Cotul opt galbeni luat,
Tot adus din Ţarigrad.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru „Tochaţi", cf. ritmul şi *Tokaţţi*, „din Tokat", epitet al lui Minas, autorul „Cânteculuì de jelire" armenesc (tradus de Buiucliu).

[5] „Cetatea *Irodului*" se pomeneşte într'un colind buzoian („Conv. Liter.", XXV, 760; cf. ibid., p. 761: „legea *rodului*"), ca şi „Marea-Roşă" (p. 761).

[6] „Pe cărarea lui Trăian, la pârâul lui *Iordan*" duce „Maica Domnului" pe suferindă, într'un descântec din Pompiliu Pârvescu, *Hora din Cartal*, p. 66. — Acolo, „o băgat-o pâra'n brâu, în apa *Iordanului*" (*ibid.*).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

danului", în care s'a botezat Mântuitorul, iar nu de apa unui Iordan contemporan şi profan oarecare.

Nedumeririle nu privesc numele însuşi, dar ele există.

Un colind din Ardeal sună:

Pe noi ne-a lăsat
Cea Sântă-Mărie
Troapa lui Iordan.

Editorul, Viciu, interpretează: „de a se întoarce, cum s'a întors Iordanul" (p. 92) şi, gândindu-ne şi la „Iordanul turnă-se înapoi" din Psaltire, am propus (Dacoromania, I, 268) ca etymon pe gr. τροπή (cf. *tropariu*, dar şi nota 1). N'am puteà admite, însă, acelaşi lucru, d. ex., pentru următorul pasagiu dintr'un descântec (de orbalţ) din col. Hodoş[1]:

Să se ducă 'n *Tropă* (*sic*) roşie
Să prindă o mreană roşie, —

unde numele propriu e fictiv, rezultat din înţelegerea greşită a versului:

Să se ducă *'ntr'o apă* roşie.

18. Întorcându-ne în Europa, mai putem însemnà: *Drinul* adriatic (albanes), de care e vorba în versurile din bal. «Aga Bălăceanu",[2] — „pădurea Drinului", de lângă „munţii Gambrinului" (cf. ngr. γαμβρός, „ginere", „cumnat"), — şi care nu poate fi una ca *Andrianoplul*, cu tot bulg.-pop. *Drĕnopolje* (Krek, *Slav. Literaturgesch.*[3], p. 552); — apoi: *Bosnia*, în „Baba de la *Bozna*" din col. Alexici (I, 32);[3] *Cladova*[4] şi *Târnova*[5], împreună cu *Diiul* (Teodorescu, 422), sau, de ceealaltă parte a cursului Dunării: *Silistra*[6]

[1] *Descântece*, Sibiu 1912, p. 57.

[2] Tocilescu, II, 1265.

[3] Menţiunea *Timişoarei* în bal. „Corbea", var. Păsculescu (p. 288: „zace Corbean *Temişoară*" şi p. 229: „În temniţă, în *Temişoară*") e, probabil, efectul et. pop. cu *temnicioară*, care şi apare în var. de la p. 224: „Din temniţă în *temnicioară*"; cf. în Rev. cr.-lit., III, 60: „La *Chimniţă* mi-l băgà".

[4] Foarte frecventă menţiune a *Cladovei*, ca şi a numeroase alte localităţi (din «Bugărie» şi „Rumânie", acestea), se face, natural, în col. Giuglea-Vâlsan passim.

[5] La Giuglea-Vâlsan, p. 105: *Târniava*. — Posibil însă, ca aici să fie vorba de o *Târnàvă*, apriat; cf. şi acest „incipit" al unui cântec din Teleorman (Şezătoarea, V, 31):

Frunzuliţa foi cu nalba,
Voinicul de la *Târnava*,
Ce-i născut la Asanaga [= Asan-aga],
Botezat în Botoroaga.

[6] De obiceiu: *Dristor* (v. Teod., p. 570), de unde: *Dristureni* (p. 562).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

şi *Aslovăţ* (p. 690)[1], până la *Marea-Neagră*, menţionată în descântece din Botoşani, Tutova sau Vlaşca[2] şi, în sus, până la *Tighinea* („Tanghinea" din col. Codin, „Tighenia" din Ciobanu-Pleniţa[3]), de la „*coadele* Prutului, sus pe apa Nistrului" (Mateescu, p. 45) spre „coadele *Tinosului*[4], cam prin câmpii *Nistrului*" (de „temniţa *Nistrului*" e vorba aiurea, ca şi de „temniţa *Hotinului*", interpretată greşit ca: *Oltinului*), spre «coada *Ialpăului*" (Ialpugului)[5], ori spre „coade de Mări".[6]

---

[1] Bal. «Juganii»: «Colo'n târg la *Iasloveţ*, und' se vând jugani cu preţ." — „În oraş în *Dobrogea*" se face căsătoria Domnului cu fata" Letinului bogat şi de lege lepădat"; — „p'ăl cal bun şi *dobrogean*" vine un «voinicel ortoman", în *Cântecul Şarpelui* din col. Tocilescu, I, 10 (Legătura originară cu Dobrogea e totuşi dubioasă din causa slav. *dobro*, care ar puteà fi o simplă versiune a lui *bun*, — la Păsculescu, însă, p. 173: „cal *negru* dobrogean", — precum „în oraş în *Dobrojiţă*" din Ciobanu-Pleniţa, p. 268, aminteşte pe: „La Moldova-i *dobro jitie*", i. e. viaţă bună, al Basarabenilor, despre care v. monografia răp. State Dragomir asupra Basarabiei); — p. epitetul *pazarghian (bazarghidan, bazarian*, „târgovăţ, negustor"), al lui Tudor *Dobrogeanul*, numit încà: *zavalaş* («sărman») şi *heisicol* (probabil: *heisicoglu, hasicoglu*, «fiu de *hasichiu*, „soldat din garda imperială"), v. Şăineanu *Infl. or.*, şi Tiktin, *s. v.*, cum şi Giuglea-Vâlsan: «Şi cărnii (*sic*) de leşeni, şi de *Dobrogeni* şi de *Bezărgheni*» (p. 168), «Cânii de leşeni şi de *Bezărgheni* şi de Ungureni» (p. 278). — Pentru «oraşul *Paraipan*» din Corcea (p. 78), cf. şi satul *Paraipani* din Putna.

[2] *Ibid.*, II, 1519, 1522, 1530.

[3] *Cuvântări adânci*, p. 298, (în bal. „Costea"):

Pe câmpul *Tigheniei*
Şi pe-al *Tighenuţei*.

Colinde moldoveneşti inedite, ce posed în manuscript, vorbesc a‚ijderea de „Tighina", ca de un târg vestit prin fierărie.

Că *Ceobâlcie* din Păsculescu, p. 173, e în adevăr: *Ciubărciul* basarabean (deşi, în poesie, e vorba de „voinic ardelean"), arată varianta din Tocilescu, I, 6: *Ciobârcie* (rimând ca şi dincolo, cu „de mischie" = *demischie*). Adăugim că *Ciubărciul* are un quasi-omonim în n. de gârlă ieşean *Ciobârciu, Ciobârcia* (cf. şi n. de baltă *Ciobarciul*, tot acolo).

[4] Tipărit greşit: *Finosului*, în Păsculescu, p. 309.

[5] Alecsandri, p. 49. — menţiune nesigură a *Smilului* (Ismail): «De la vadul Diului, (= Dinul, Vidinului?) până 'n câmpul *Sminului*» (Teod., 560).

[6] Giuglea-Vâlsan, p. 214, cu explicaţie: „smârcuri, golfuri" (cf. *boaz boghaz*, turc., „canal", în „Iovan Iorgovan": poate şi *provaz* din «ogari de *provaz*» nu e apelativul, cu înţeles de „lanţ", cum se înţelege de obiceiu, ci — acomodată cu *Bogaz*, «Bosforul» — *Provadia* bulgărească).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Dacă nu lipseşte, apoi, „ţara *Harţagului*“ (Haţegului)[1], nu lipseşte nici „târgul din *Moviloiu*“ (=*Moghilău*), unde „s'a dus tata cu opt boi“[2]; ba încă, alături de „dealul Piscului“ şi „codrii *Nistrului*“, avem curioasa apariţie a „câmpilor *Leşiei* ş'ai *Şovedriei*.“[3]

Exotică e pomenirea munţilor *Caucas*, supt forma: *Capcaz*[4], dar perfect explicabilă în cântece de cătănie basarabene, — precum explicabile sânt în cântecele cătanelor „austriace“ (sau în „strigăturile“ care le păstrează ecoul) menţiunile Vienei[5]:

Hai, maico de mă petreci
De aici până la *Beci*,
Din *Beci* în Italia
Că-acolo mi-i staţia mea[6], —

ale *Custozzei* (amalgamate cu *Cosova*):

Frunză verde ca iarba,
Viersu de la *Costova*[7],
Din ţara Italia[8], —

sau *Milanului*[9]:

Foaie verde foi de rouă
Din anu' cincizeci şi nouă
Mi-o venit o carte nouă,

[1] Pompiliu, p. 64; Vasiliu, p. 15. — Ori: *Herţegovina* (e vorba de „Banul“ ei)? — *Orăştia* e pomenită în bal. suceveană «Necşan» (Vasiliu, p. 82): «La târgu la Oriştia».

[2] Pamfile, p. 327. — *Movilău* apriat, în Marian, *Nunta*, p. 338.

[3] Teodorescu, p. 444; cf. p. 446: «Şerpii *Leşiei* ş'ai *Sovedriei*“ = Lehiei (Polonici) şi Suediei? Cf. încă *Movila Svezilor* (lângă Bender, şi, la Pamfile, p. 284: «Nu-i nici *Polah* [=Poliac], nici Tatar“.

[4] „Lungu-i drumul la Capcaz“ (col. Madan; cf. Arbure, *Basarabia*, p. 177, şi D. Ralet, *Suvenire şi impresii*: volumul acesta, tipărit la Paris, în 1850, cuprinde specimene din cele mai vechi de poesie populară). — Un cântec ostăşesc despre *Plevna*, în col. *Din popor*, p. 122; altul, în „Floarea Darurilor“, II, 394. — Nici ecoul emigrărilor în Lumea-Nouă nu lipseşte: „Vino, dor, de la badea: Din fundul *Americii*, Din mijlocul fabricii“ (*ibid.*, II, 523).

[5] Poate şi *Vienez*, mai curând însă *Veneţian*, în Teodorescu, p. 574 („Stanislav“):

Mai din josul vadului,
Vadului *Venezului*...

Ca *Veneţian* trebue înţeles, însă, neapărat: Diamandi *Viniţeanul* Roşca (Iorga, *Stud. şi doc.*, III, 86), poate şi Grigoraş *Venitic* (*Stud. şi doc.*, VI², 235), precum Dumitraşco *Rogojanul* (Ştefulescu, în „Bulet. Soc. Geogr. Rom.“ pe 1907, p. 105) e, foarte probabil: *Raguzan*, „Dobrovenetic“ tot aşa, *Rogojanca*, n. de sat din Prahova (cf. însă *rogoş*, „cornut“, *rogoz* şi *rogojanca*, nume de joc, ca şi *simianca* = *Sibiianca*, deci = *logojanca*, „Lugojana“, din Lugoj).

[6] Tocilescu, II, 1084.

[7] „Câmpul Mierlei“ (sârbeşte *Cosovo*, la noi: *Cosoba* în Ilfov şi *Cosovăţul* în Mehedinţi), a viciat, astfel, numele it. *Custozza* = lat. *Custodia*, „Veglia, Filareta (ngr. φυλαρέτο), Straja, Storojineţ“.

[8] Tocilescu, II, 948.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Carte de la *Măielant*[1],
De la 'nă̦ţatu 'mparat,
La Italia - am plecat,
Tocma'n ziua Paştilor,
In ţara *vârvorilor*...[2]

19. Cu privire la „Tătărimea *Crimului*, *Nadolii* pământului" din balada analizată în Omagiul Iorga, *l. c.*, evident: „Tătărimea Crimeii", *Crâmului*[3], e denotat varianta: *Crinului*, — poate efect al ritmului:

Vin Tătarii *Crinului*
Şi cu-ai *Rosmalinului*[4].

Iar, privitor la *Rosmalin* însuşi, care, de obiceiu, desemnează nişte munţi, cf., pe lângă cunoscuţii „munţi ai *Rusalimului*" din colinde (deci: Ierusalimului), şi: „munţii *Rozmarinului*", — cadrând cu „Crinul" de mai sus, care poate fi înţeles însă şi ca sinonim al lui *zadă*, „larix", (v. Panţu, *Flantele*, s. v.).[5]

In aceiaşi ordine, trebue citaţi „munţii *Catrinului (Cadrinului)*" sau „munţii *Crinului*" din bal. „Miu Haiducul"[6], într'o variantă a căreia se spune şi:

Din floarea *Cadrinului (sic)*,
De sub frunza teiului.[7]

---

[1] Din germ. *Mailand* (cf. şi *Mailat*). — Cf. *Chenigreţ*, etc., în poesiile „cătuneşti" din Pop-Reteganu, *Trandafiri şi viorele*, p. 64 sqq.

[2] Contaminaţie între *varvari* (barbari) şi *vâlvoare* (vîlvătaie, flacără).

[3] *Crâmul* (Crimeia), împreună cu *Bugeacul*, dar şi cu *Craina* (sârbească), obvine în bal. „Stoian Bulibaşa" din col. Tocilescu, I, 58; cf. şi Alecsandri, p. 72:

Şi *Bugeac* am pustiit,
De bahmeţi [= cai, armăsari tătăreşti] l-am pustiit,
Bugeacul pe jumătate
Şi *Crâmul* a treia parte...

Şi bal. *Şiret Cârpălabu* (Conv. Liter., XXXIII, 772 sq.), după ce vorbeşte de „Manafi", „Tătari" şi de *Diiu*, spune (p. 773):

Iar el, Şiret Cârpălabu,
Care-a sărăcit *bugeacu* (*sic*),
De când au cârpălăbit...

Cârpălab, în loc de „pârcălab" (aici, în sens de „perceptor"), — o etimologie populară cu *cârpă* (cf. şi a *cârpi o labă*, „a da o palmă"), — se întâlneşte şi 'ntr'o povestire din *Graiul Nostru*, I, 159.

[4] Alte exemple, v. Omagiul Iorga, *l. c.*

[5] Pentru „câmpi' *Oimacului*, înde-i prânzu Turcului" (Popovici, p. 52), cf. n. de plantă *omiac*, *omac*, *omag* (Panţu, p. 194).

[6] Tocilescu, I, 162, 164; cf. Pamfile, p. 80.

[7] *Ibid.*, I, 184.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Să adăugim, pentru a încheia: „Munţii *Chilimbarului*“ din bal. „Ioniţă“ [1] şi „codrii *Londrului*“ din „Ghiţă Cătănuţă“ [2], iar — în legătură, poate, cu „câmpii Leşiei ş'ai Şovedriei“ sus pomeniţi, cum şi cu „codrii *Ghinghii*, ai *Măgdăliii* şi ai *Şovirgii*“ din Pamfile [3], enigmaticii „Codri *Irşivini (sic)* ş'ai *Suvelniţi*“ [4].

II. Prosopographica.

Numele diferitelor personagii din poezia populară se lămuresc adesea prin comparaţia aspectelor ce le iau în deosebitele variante.

In cele ce urmează, ne ocupăm de câteva dintre ele, care au fost nebăgate în seamă ori explicate greşit.

1. Un descântec de bube-dulci, publicat de Pamfile (*Boli şi leacuri*, p. 18) păstrează, socot, — ca reflex cărturăresc în popor, — numele lui *Joie* şi *Apollo*:

M'am sculat la prânzişor
Şi 'ncălecaiu pe-un mânzişor
Şi m'am spălat
Cu aur şi cu argint
Şi m'am închinat
La *Gioi* şi *Apilo*
Şi la lemn
Şi la fiarele pădurilor,
La puterile întunericului,
La lună şi la soare
Şi am plecat pe cale
Pe deal şi pe vale...

In adevăr, *Apilo* nu poate fi interpretat, din cauza lui *Gioi*, ca: „apelor“, iar *Gioi* nu poate fi înţeles, după simţul nostru, ca un *Joi Doamne* din refrenul colindelor (Rev. critică-literară, III, 194): etimologie populară, cu *Joi* (ziua), din obişnuitul *Ler(oi) Doamne!*

2. Un colind muscelean din culegerea Codin (p. 138) cuprinde un confuz pomelnic de Sfinţi, în care Sf. Nicolae stă alături de Sfinţii din serbătorile Crăciunului, dar şi de „Sfântu-

[1] Pamfile, p. 89. — Dar nu-l curent al acestui punct trebue mărit cu 1 (deci: 20), ca şi precedentele, până la no. 10, cules din greşală de două ori.

[2] Rev. „Ion Creangă“, III, 272 (împreună cu „Fântâna Porumbului“ şi „Moşia Păunului“).

[3] In bal. „Călina-Mălina“ (p. 55), cu varianta (p. 57):
La codrii *Ghinghii*,
Ai *Ghenghelinii*.
La *Şoverjâi* (= ung. *Also*—?).

[4] Var. a bal. „Miu Zglobiu“, în Tocilescu, I, 187. — Cf. „codrii *Arşinilor*“, dintr'un descântec de samcă bucovinean, în cari Hasdeu (*s. v.*) vedeà pe însăşi *Hercynia (silva)!*

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

sfete Gheorghe“ şi „Sfântu-sfete Ilie“ (*sfete* = sl. *sveatii*, „Sfântul“, şi *Trisfetitele* = *Trisveatiteli*, „Trei-lerarhi“: tautologie!).

Adevăratul caracter al pomelnicului se clarifică prin varianta de „colind religios“ din colecţia Baronzi (*Un mănunchiu de colinde*, ed. Iorga, p. 69), care prezintă în plen soborul Sfinţilor dintre Naşterea şi Botezul Domnului, fără alt amestec şi 'n ordine strict-calendaristică:

Lângă bunul *Dumnezeu* (şi *Maica-Precista*)
Şade Moş, *Moşul-Crăciun* [25 Dec.].
Lângă Moşul, Moş-Crăciun,
Şade sfânt, *Sfântul Ştefan* [29 Dec.].
Lângă sfânt, Sfântul Ştefan
Şade sfânt, *Sfântul Vasile* [1-iu Ian.].
Lângă sfânt, Sfântul Vasile,
Şade sfânta *Bobotează* [6 Ian.].
Lângă sfântă Bobotează,
Şade sfânt, *Sfântul Ion* [7 Ian.].

De notat, şi 'n acest soiu de Calendar poetic popular, repetarea epitetului, — poate ca simplu efect de ritm, mai curând însă ca un răsunet al formulelor bisericeşti: „Sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot“, „Domnul Domn“, etc.

3. „Toma *Alimoş*, boier din ţara de jos“, la Alecsandri; „Toma *Alimoş*, haiduc din ţara-de-jos“ la Teodorescu (p. 581); „T. *Alimoş*“ la Corcea (p. 15); „T. *d' Alimoş*“ la Tocilescu (I, 38; în titlu: „T. *Alimoş*“); „T. *Dalimoş* s. *Dalimoj*“ la Vasiliu (p. 13, pe lângă *Alimoş*); „T. *D'Alimoş*“ la E. Hodoş[1]; „T. *Alimoş* şi *D-Alimoş*“ la Alexici (I, 34); „T. *Dalmoschi*“ la Codin[2] (sporadic, ca şi *Dalimon*): aşa apare, obişnuit, numele personagiului legendar din celebra baladă a lui Alecsandri (colecţia Popovici, I, 91, îi zice: „Toma Haiducul“).

Alături de acest nume[3], însă, şi-a făcut loc interpretarea de etimologie populară: „Toma *lui Moş*“ (în text: „Toma *a lu moş*“) la Păsculescu (p. 250), cf. Arbure (*o. c.*, p. 186): „Toma *Lumoş*“.

Atâta a fost de-ajuns, pentru ca Hasdeu, combinând varianta populară cu balada „Aguş al lui Topală“, pe care o consideră ca un dublet al celeilalte, să afirme că *Toma Alimoş* = *Topal Ali-Musà*, „Turc ori Tătar“ (Etym. Magn., supt *Alimoş*; cf.

[1] *Poesii poporale din Banat*, II, 69.
[2] *Din Muscel*, 263.
[3] De „Alimoş“ vorbeşte în „Scrisorile“ sale, şi I. Ghica: „cobzarul ziceà din gură pe *Alimoş*“ (ed. Haneş, III, 112).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

ibid., IV, p. CCLXXIII, unde Hasdeu stabileà altă ecvaţie: *Alimoş* = *Athlamos*, Hanul tătăresc din 1345 [1].

De fapt, oricât de ademenitoare ar fi identificarea cu *Athlamos*, care, ca *Altamişi*, s'a transmis prin „Alexandrie", păstrându-se, poate, şi ca n. de munte (v. *Rev. Istorică*, VI, 183), şi cu toate că, în cutare însemnare din 1744, pe un Octoih, se pomeneşte chiar de „Odaia *Ali-başu Topal*" (v. Rev. „Tiner. Română", III[1], 179)[2], se pare că numele de *Alimoş* nu e altceva decât un termin oriental pentru „vultur, vultan, vâlcan": un *Alimosch*, cu trimitere la „Geier" (cf. Lämmergeier, vgr. αἰγυπιός, lat. *aquila barbata* s. *gypaetus barbatus*), se găseşte înregistrat în vol. I-iu din ed. a VI-a a Lexiconului Meyer.

Pentru a puteà controlà datele şi a preciză lucrul mai deaproape, ni-ar trebuì o literatură din care, aici şi acum, nu avem la îndemână decât — titlurile [3].

4. Despre *Manea* (la Popovici, p. 91: „Maniu"), rivalul şi ucigaşul lui Toma Alimoş, Hasdeu (Etym. Magn., I, 880) spune că e „un nume de rău augur în poezia poporană română şi 'n acea slavică meridională: la Serbi şi la Bulgari *Manoilo Grecul* este personificaţiunea epică a cruzimii şi a perfidiei tot-odată".

Remarcăm întâiu că identificarea e admisibilă pentru

Manea slutul
Şi urâtul,
Manea grosul
ş' arţăgosul

din varianta Teodorescu (p. 582), nu însă şi pentru

Drăgălaşul fetelor
Iubeţul nevestelor

din versiunea Păsculescu (p. 250), d. ex.

În mai toate variantele, însă, Manea e înfăţişat, în acelaşi timp, ca

Stăpânul moşiilor
Şi *domnul câmpiilor.*

V., d. ex.: Teodorescu şi Păsculescu, *l. c.*[4]

---

[1] În *Chiran-Hanul* din „Stoian Bulibaşa" (Tocilescu, I, 58) avem, în schimb, pe *Hanul Ghirai*. — Cf. şi *Almyš*, n. de principe bulgar (turanic).

[2] Cf. şi *Toma cel bogat* din „versul de la Vergel" (Rev. cr.-lit., III, 213)

[3] H. Suolahti, *Die deutschen Vogelnamen*, Strassburg 1909; — Rolland, *La faune populaire de la France*, II, IX (1911) şi X[2] (1915); — Giglioli, *Avifauna italica*, Firenze 1907; — D. Bikélas, *Sur la nomenclature moderne de la faune grecque*, Paris 1879: — Swainson, *The Folklore and Provincial Names of British Birds*, London 1886; — A. W. Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, Oxford 1895. — O. Keller, *Antike Tierwelt*, II (Leipzig 1913), deşi foarte bogat în nomenclatură poliglotă, nu dă pe *Alimosch*.

[4] În var. Popovici, totuşi: „Săvai Maniu *Cânele*" (l. c.). — Pentru „*Hanea-Manea* cinchilor, stăpânu moşiilor", cf. cunoscutul *Halea-Malea* = lupul, din cimilituri şi formulete (v. Dacoromania, I, 281).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Dar, atunci, poate că nu e o simplă coincidenţă, că, în cutare poveste suceveană, culeasă în „Şezătoarea“ (IV, 193 sqq.), numele unui năzdrăvan, fiu al lui „Andrii Pavăl de la Moghiliţă“ e tocmai aşa: *Manea Câmpului*, — ceea ce, povestea explică, în legătură cu *mana câmpului*, astfel: mama eroului „o purces groasă“ după ce „s'o luat pi câmp şi-o strâns di tăti buruenili câte-o floare — le-o fiert şi li-o băut zama“ (*l. c.*); deci, o personificare a roadei câmpului.

E, în orice caz, o relaţie ce nu se poate tăgădui între „Manea Câmpului“ din poveste şi *Manea câmpilor* din următoarea variantă a baladei:

Toma de prânz s'apucà;
Dar la el cine veneà?
Veneà *Manea câmpilor*,
Stăpânul pădurilor,
Drăgăleţul fetelor,
Iubitul nevestelor.[1]

Observăm tot odată, că epitetul de „*cumpărosul* (= ngr. κουμπάρος, mr. *cumbar*, „compère“ ?)[2] fetelor“ dintr'o variantă vâlceană a bal. „Ghiţă Cătănuţă“[3]:

Haiducu moşiilor,
cumpărosu feteler,
drăgostos nevestelor

apare ca perfect paralel cu „*drăgăleţul* fetelor“ de mai sus; iar, dacă ne gândim că cellalt epitet: „haiducul moşiilor“ e mult mai la locul său în balada „Toma Alimoş“, sântem în drept să presupunem că tiparul pasagiului citat din „Cătănuţă“ a fost desprins din *această* baladă.

5. Caracterul de baladă „solară“ sau „meteorologică“ al baladei „Marcoş-Paşa şi Gerul“ (Arhiva Dobrogei, I, p. 104 sqq.), cu variantele ei: „Arcoş-Paşa şi Gerul“ (Mateescu, p. 107), „Marcoş-Paşa“ (Codin[4]), „Marcoş“ (col. *Din popor*, p. 87),

[1] Col. Hodoş, ed. „Asociaţiunii Transilvane“, p. 70; cf. Tocilescu, I, 38:
Săvai *Mane' al câmpiilor*,
Stăpânul moşiilor,
Drăgăstosul fetelor,
Iubitul nevestelor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[2] Un sinonim ngr. sporadic e καλητάτας, lit.: „tată-bun“, corespl. lui καλημάνα lit.: «mamă-bună», în loc. Meleniki (Abbott, *Macedonian Folklore*, p. 135, n. 1).

[3] Şezătoarea, XIII, 200.

[4] *Legende, tradiţii*, etc., p. 93 sq. (*ibid.*, p. 117, var. „Cântecul Gerului“); cf. *Din Muscel*, p. 206 sqq.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

„Marcu-Viteazul şi Crivăţul“ (O, Densusianu[1]), „Colceag-Paşa“ (Giuglea-Vâlsan, p. 275), etc.,[2] se fixează prin însuşi ţesătura ei şi personagiile dintr'însa:

Să vezi, Doamne,
Şi s'asculţi.
Că la mine nimerit-au,
Poposit-au
Ia, Marcoş, paşă bătrân,
Cu barba până la brâu,
Cu oştiri câtă frunză câtă iarbă,
Cu mine ca să se bată!
Şi mă rog, Doamne, de tine,
Ca să nu te 'nduri de mine:
Dă-mi trei zile din *Undrea*,
Trei din *Gherar*
Şi trei din *Făurar*...[3]

Cel ce vorbeşte aşa e *Crivăţul*, provocat la... duel de sfidătorul Marcoş-Paşa, „bătrânul“, şi împrumutul de zile viforoase (de Decembre, Ianuar şi Februar) ce-l cere, aminteşte motivul, clasic, al lui Februar (Iarna), provocat de Baba Dochia (zisă şi: *Baba-Marta*) şi împrumutând de la Mart trei zile ca să-şi înfrângă rivala (a trece [= petrece] ca *Secica* [= Februar, cf. mr. *Şcurtlu*] cu Marte“ e un dicton cunoscut la Megleno-Români [Papahagi, II, 82], de „reguiguado de la Veio“ vorbeşte şi Mistral, iar o poezioară populară bizantină cu acest subiect publică Lambros în „Byz. Zeitschrift“, III, 165): puneţi în loc de *Baba-Dochia* pe *Marcoş-Paşa* — şi totul e în regulă.

Dar o altă confirmare a caracterului de care vorbim e însuşi numele eroului: *Marcoş* implică, fără îndoială, o aluzie la *Mart*[4], — chiar dacă, în comparaţia numeroasei oştiri a Paşei cu „frunza şi iarba“, ar fi prea subtil să vedem o aluzie la primăvară.

[1] *Flori alese*, p. 140 (în text: „Marcu, *paşa* bătrân“).

[2] Ceeace dă Păsculescu (*Literatura populară românească* p. 211) supt titlul: «Moş Marcu, Palos Bătrân», n'are comun cu balada noastră decât titlul (pentru «Moş-Radu, bărbuţă-sură», v. mai jos).

[3] Arhiva Dobrogei, *l. c.* , p, 105.

[4] *Arcoş* e un nume unguresc obişnuit (*Arkos*), însemnând, poate: „arc“ (sau «fossa circumdatus, fossam habens»: *árkos*). — *Colceag* e turc. *qoltchaq*, «bracelet, gantelet» (Kieffer-Bianchi, II, 528). — *Marcoş* e, de altfel, forma ungurească a lui *Marcus*, adecă *Marcu*, numele atât de popular în epopea sârbă: dintr'un *Marco Oprici* (s. *Priici*) se poate explică şi „Drumul *Marcopriciului*», de pe Valea Vodiţii (cf. şi dealul mehedinţean *Marcupriciu*: Dict. Geogr.), tălmăcit de popor ca: «Marcu p'ici!» (Codin, *Legende*, etc.,

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Trăsăturile din portretul bătrânului Paşă aduc foarte mult cu ale baciului Radu din unele variante ale baladei „Novac" (Păsculescu, p. 275), — tipul veteranului patriarhal.[1]

6. *Vartici*, personagiul titular al baladei din col. Mateescu, p. 29 sqq., a fost identificat de d. N. Iorga cu „Hatmanul *Petru Vartic*, poate Armean de obârşie, om priceput, învăţat, harnic".[2]

Cred că putem aduce dovada filologică decizivă, atât în privinţa identităţii personagiilor, cât şi a originii armeneşti a lui Vartic.

Varianta din Corcea (p. 47) numeşte pe erou: *Rozan* (legătura acestui nume cu *Roza* = *Rosa*, ca n. de pers., a fost pe nedrept negată). Din mormântul „finului", ucis, împreună cu Doamna infidelă,[3] din ordinul lui Ştefăniţă-Vodă, — străvechiul motiv biblic (soţia lui Putifar) şi homeric (soţia lui Proitos din Iliadă, VI, 160; cf. Horaţiu, *Carmina*, III, 7, 13 sqq.), reeditat de călugărul Alberic *(Trium fontium chronicum)* pe socoteala soţiei

---

[1] Ca orice «paşă» ce se respectă, Marcoş are, în oastea sa, „Parhii" adecă: *spahii*, şi «ostaşi *mehedinţi*» (Codin, *Legende*, p 94) sau *medinţi* (v. Convorbiri Literare, XXXII, 104), — ceeace înseamnă şi aiurea: «levinţi», *levenţi*, în privinţa cărora, la cele spuse, pe larg, de Şăineanu (*Ifl. or., s. v.*, după Miklosich, *Dic. türk. Elemente*, I², p. 166, şi Cihac, *s. v.*), putem adăugi următoarele: vr. *léventĕ* = effeminatus (Anonimul Bănăţean, ed. Creţu, p. 350); — în N. Iorga, *Doc. Bistriţii*, II, p. 94, no. CCCLIII: «Că nu ni s'ar cădè noî cari sântem omeni drepţi să petrecem rău pentru tâlharii cari ni sânt mai mari noî, precum săntu şi la Măriile Vostre Nemţii şi *Lьvьnţi*» (scrisoare către Bistriteni, relativ la un cal pierdut, găsit la un «jonir» = *jolnir, joimir*, „mercenar polon, Söldner"); — în Bianu-Caracaş, *Catalogul ms. Acad.*, II, 729: „căpitan de *levinţi*" (cf. *ibid.*, 721: „căpitan de *drăgani*"). — Ca variante populare mai nouă, corupte: *livrint* (d. ex. în Păsculescu, pp. 213, 356), *nevrinţ* (cf. *Valea-Nevrinţului* şi Tocilescu, II, 157: «Tot *Nevrinzi* din sus, cu căciuli de urs»), *velenţi* (cf. Giuglea-Vâlsan, p. 64: „Tot voinici *velenţi*, cu căciule nălţi"). — În special p. *mehedinţi*, *medinţi*, cf. *mehedinţi*, „locuitori vânduţi pe bani" (Bianu, *Catalogul mss. rom. din Bibl. Acad.*, II, 730), recte: «oameni din sud Mehedinţi» (*ibid.*, I, 528); un cântec pop. din „Floarea Darurilor", II, 158, zice: „Voi, haiduci de Mehedinţi".

Referitor la evoluţia sensului («soldat» — „mercenar" — „prădalnic" — „tâlhar": ultimul e înţelesul obişnuit din poezia populară, unde „voinicii levinţi streini de părinţi" sânt «duşi pe la potici, de când erau mici», ca în var. „Miu Sglobiu" din Teodorescu, 498), cf. între altele: mgr. λεβέντης, praedo, λῃστής πειρατής (Du Cange), vr. *hânsar*, rom.-dial. *răitar* = pol. *rajtar*, „cavalier, reître; brigand, larron", vr. *voinic*, «hoţ, criminal» (v. I. Bogdan, în Conv. Lit., XXV, p. 37; cf. şi n. de pl. *crucea-voinicului*).

[2] *Balada populară românească*, p. 147.

[3] *Ileana*, numele Doamnei — aşa se chemă, de fapt, Sârboaica lui Petru Rareş, mama lui Ştefăniţă, — apare şi 'n unele versiuni mai diferite ale baladei, ca, d. ex: *Ileana lui Bogdan*, în „Ienăşel cel Frumuşel" din col. Catană, p. 65 sqq., sau *Doamna Iliana*, eroina unei aventuri galante cu „Nourel", în col. Vasiliu (p. 91 sqq.)

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

lui Ioan Asean şi a lui Balduin de Flandra, alcătuieşte intriga cânteculuì, — răsar „trandafiri". [1]

Ei bine, tocmai «trandafir, roză» înseamnă în limba armeană cuvântul *vart* (turc. *verd*), al cărui deminutiv, *vardik*, e însăşi forma originară a numelui *Vartic*, resp. pol. *Wartyk*, [2] cu varianta de influenţă sârbească: *Vartici*.

Istoria vine să coroboreze, la rândul ei, argumentul filologic.

Hatmanul lui Petru Rareş a fost, de fapt, ucis de fiul acestuia, Ilie, fratele acelui groaznic prigonitor al Armenilor care ra Ştefan Rareş[3]: «Şi în domnia lui [Iliaş], în anii 7056, April 7, Sâmbătă după Paşti, [4] au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târg la Huşi şi l-au dus de l-au îngropat în mănăstire, în Pobrata" (Ureche, ed. Popovici, p. 156; cf. Eftimie, în I. Bogdan, *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche*, p. 214).

Fiul acestui Vartic, Iuraşco, îşi zice: *Varticovici* (N. Iorga, *Armenii şi Românii*, p. 27; cf. *Studii şi doc.*, I, 5). Ursul Vartic, dvornicul, apare într'un document din c. 1633 (Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, X, 19) — şi, până în zilele noastre, numele *Vartic* e unul din cele mai răspândite nume armeneşti: un „Wartyk, Armenus de Iassi" şi un „Wartyk Agopsowic [5] de Schoczava" se

[1] Încă un motiv străvechiu, obişnuit nu numai în poezia balcanică (v. Murko şi Dieterich), ci, cu un evident caracter simbolic (cf. şi Wentzel *Symbolik im deutschen Volkslieae*, Marburg 1915, p. 34 sqq.), şi în poezia antică: *nunc non e tumulo fortunataque favilla nascentur violae?* (Persius, *Sat.*, I, 39 sq.), ἄνθεα πολλὰ γένοιτο νεοδμήτῳ ἐπὶ θύμβῳ . . . *(Analecta Brunck.*, III, 303), etc. - Pentru „înbrăţişarea" arborilor în lit. pop., v. Şezătoarea, XIII, p. 151 (unde e vorba tocmai de balada noastră).

[2] Numele se găseşte în lista de Armeni galiţieni întocmită de Hanusz *(Arch. f. slav. Philologie*, IX, p. 475), împreună cu: *Zadig* („Paşti") *Hacig* (= *chač*, „cruce"), *Manuc* („Pruncu"), *Gogan* („prună-sălbatecă"), *Magearu* („Maghiar").

[3] V. Bandinus, ed. V. A.-Ureche, în „Analele Acad. Române", cum şi *Cântul de jâlire asupra Armenilor din Ţara Valahilor*, trad. de Gr. Buiucliu (Bucureşti 1895); cf. Dan, *Die Verfolgung der Armenier im Jahre 1551*, Cernăuţi 1894.

[4] De luat aminte că scena dintre Doamnă şi Vartic s'a petrecut «în Vinerea Mare» (când Vodă era la vânătoare).

[5] Adecă: Iacobovici (de la *Agopşa*, „Iacob, cech. Cuba"). — Hagiografia ortodoxă are interesante reflexe şi paralèle în onomastica armeană: *Hrchor (ibid.*, p. 308) = *Chircor*, «Grigore»; *Steotzko* (p. 310) = Ste(f)ţcu, «Ştefan» *(Ffortat*, ibid., p. 3 8, e *Fârtatul); Capriel* = *Gabriel*, „Gavriil"; *Săhag* (Săhac: Iorga. *Stud. şi doc.*, II[1], 75 (= Isac, *Oxendie* = A(u)xentie) etc. — *Bogos* e *Paul* (Pavel), iar *Ovanez Măgărdici Carabed* (Garabet)= Ion Botezătorul (Giambattista, Baptist, Batişte) Înnainte-Mergătorul (Πρόδρομος, sârb. *Predteča).*

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

întîmpină într'un act din 1587 (Iorga, *Stud. şi doc.*, XXIII, 393); un Toma Vartic e autorul „poveştilor populare şi amuzante" *Trei şireţi* şi *Doi gheboşi* (cf. Gaster, *Lit. pop.*, p. 173); un *Vartic* e «moşul» eponim al *Varticăuţilor* (cf. *Rădăuţi*, *Cernăuţi*, etc.), pomeniţi în Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, III², p. 409. — Acelaşi lucru, cu dubletul *Vardan* (cel ilustrat de regele *Vardanes*): de la un „*Vardan*, care erà de să chemà al lui Filipescu" (Bianu, *Catalogul manuscriptelor rom. din Bibl. Academiei*, I, 296), sau un *Vărtan* Antonaş (Iorga, *Stud. şi doc.*, V¹, 263), sau un *Vartan* Hagicov şi Ovanes *Vartanoglu*, negustori bucureşteni pe la 1818 (Iorga, *Negoţul şi meşteşugurile*, p. 141), până la *Vartan*, asociat cu *Ţăranu*, în „Societatea anonimă *Missir*", pe coperta „Lecturii pentru toţi" a d-lui Lovinescu (n-l 3), inclusiv, poate, *Vartenciu*, n. de fam. din rev. „Ion Creangă", IV, 254 (cf. *Armenciu*, *Bucurenciu*, *Sârbenciu*, *Vasilenciu*, etc.)[1].

7. O variantă din Giuglea-Vâlsan (p. 63) numeşte pe Mihu Cobiu („Copilul" e, se ştie, o etimologie populară): „Miu *Znobiu*".

Epitetul e, cred, o alterare din *zlobiu*, care nu e însă = *zglobiu* (cf. şi dubletul *zlătar-zglotar*), în sensul cunoscut de „sprinţar, vioiu, agil", ci are la bază pe acel vr. *zlob*, „malfaiteur, voleur" (cf. *Miu Haiducul*), atestat în Pravila lui Vasile Lupu, 32: „Oamenii cei drumeţi încă de se va prileji să fie *zlobi* şi va face asuprele ..." (Cihac, II, supt *hoţ*).

III. Formule călătoare.

Străbătând diferitele culegeri de poezii populare, descoperi fără să vrei anumite tipare care — cu anume retuşări — revin, nu numai în cadrul firesc, organic, al variantelor aceluiaşi cântec, ci, adesea, chiar dincolo de ciclul sau tipul din care s'au desfăcut.

1. Apostrofa Turcului: „baca, baca, ghiaurul, este el, balaurul" = iată, priveşte (turc. *baq*, cf. *baq saña*, „schau doch einmal!") nelegiuitul, etc., ar fi, poate, la locul ei în bal. «Iorgovan», unde e vorba, în adevăr, de o „ală", adecă de un balaur («*boca*,

[1] N. de sat gorjan *Vârt*, însă, e, probabil, sârb. *Vrt*, „grădină" (de unde: *vrtić*, „grădinar"). El n'are a face, în nici un caz, cu numele armenesc. — cum n'are a face cu acesta nici un *Vârtes*, *Vârtescoiu*.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

boca» din Teodorescu, p. 561, e o etimologie populară cu *boc!*).

Dar varianta respectivă e o pseudo-variantă a bal. „Iorgovan" şi, pe de altă parte, aceiaşi formulă — fără „balaur" — răsună autentic în atâtea alte balade, ca „Tanislav" din Păsculescu (p. 244: «baca, baca, gheaura»; cf. var. Giuglea-Vâlsan, p. 8: „Bacas inghir ghiaoru"), „Mogoş-Vornicul" din Tocilescu (I, 119: „baca, baca, Gheaurca"; cf. *ibid.*, p. 122) sau „Badiul" din Şezătoarea (V, 64: „aoro cu ghiaoro"; la Vasiliu, p. 11: „aarò cu ghiaorò").

Ba — mai mult decât atâta — timbrul ei („Nachklang") se poate recunoaşte în cunoscuta formuletă copilărească:

Bica, bica, taoru,
Face ca balaoru,
Bica, bica bea ulcica[1].

2. Un pasagiu din balada brăileană „Domnul Chipor-Craiu" (Păsculescu, p. 1533)[2] sună:

La late corlate,
La corn de cetate,
Unde *Mureş* bate...

---

[1] Bogdan-Hoya, *Cântece de copii şi jocuri*, p. 21 (Bica = taur). — O responsiune de un gen puţin diferit constatăm între cimilitura ţigănească: «*tutulă pe mandală*» = „*tutile pi mândile*, la gagi nu preļa]" (Pascu, *Despre cimilituri*, II, p. 75) şi următorul pasagiu dintr'un „răvaş de la Hristos", ţigănesc (Tocilescu, II, 1131):

Arac, arac, arariţa
Pe tuti pe Mandi (sic)
Mai Cardaş *(sic)*,
Mumă-ta bengului, etc.

[2] P. *Chipor*, cf. *chipura* din cimilituri (Pascu, I, 91), apoi n. bulg. *Kipra*, „mit schönem Mund" (Weigand) şi alb. *Kipare* (de unde n. de fam. rom. *Chipară*). — *Jecman*, în text: *Jicmon*, de mai jos, e, cum se ştie: *Siegmund* = *Sigismund* (cf. *Roşmon-Craiu* din col. Ţiplea, p. 3); v. şi varianta *Jăman-Craiu* din Păsculescu, p. 153. — *Sfântul Ştefan-Craiu* (Alexici, p. 54) = Szent-István-Király. — Pentru bal. *Mizil-Craiu* din „Şezătoarea", an. X, p. 57, să se confrunte var.: *Mizil-Craiu* din col. Tocilescu (I, 126), apoi bal. „Iordăchiţă", cu *Mizârca*, din colecţia *Din popor* (p. 82) şi bal. „Mizilca" din Giuglea-Vâlsan, 88 (varianta crăieană „Mizil-Craiu al bătrân" n'a putut fi, din nenorocire, culeasă: *ibid.*, p. 378). — Şi acel *Mezăr-Craiu*, care ţine sfat de războiu „la masa de piatră", împreună cu „Domn Sâla Miai" şi boierii, în bal. „Trei Crai" (Alexici, p. 56), aparţine, firesc, aici. — Un *Cataram-Craiu*, pentru care se poate compară celebrul *Ban-Cataram* sau *Cataram-ban*, înlocuind pe *Basarabă*, în unele versiuni ale cunoscutei formulete copilăreşti (ca şi *Cataramă* sau *Vamă-Cataramă*: Conv. Lit., XXVII, 1030), este eroul poveştii „Feciorul de craiu surgunit" din „Floarea Darurilor", II, 141. — In legătură cu „doi aramă cataramă" din cutare altă formuletă numerică, publicată în Bogdan-Hoya, *Cântece de copii şi jocuri*, p. 48, (cf. Pamfile, *Jocuri de copii*, III, 18), e interesant de observat că o cunoscută monetă orientală din evul-mediu se chemă cam aşa: turc.-pers. *qathrani*, „sorte de monnaie" (Kieffer-Bianchi, II, 488).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

În balada „Trei Crai“ din Timişoara (Alexici, p. 56), el apare supt forma:

Pă vale de jos
Şi pă munţi în *Criş*,
La „Mica Corlată“,
Facă-şi ochii roată,
Vadă lumea toată...

Iar în bal. „Jecman Craiu“ din Giuglea Vâlsan (*De la Românii din Serbia*, p. 203):

La late polate,
La corn de cetate,
Unde *marea*-mi bate,
Strâgă domnu Jigmon Crai...

„Corlate“ într'un loc, în altul „polate“ (= palate), „Mureş“ colo, dincoace „Marea“, — filiaţia variantelor e greu de stabilit (deşi e evident, bună-oară, că asemănarea dintre prima şi ultima variantă e mult mai mare decât între amândouă şi cea de a doua): până aici sântem, totuşi, înlăuntrul aceluiaşi tip.

Lucrul nu mai e acelaşi, când, într'o baladă de tip total deosebit, cum e „Corbea“, întâlnim pasagiul cu pricina:

La late
Corlate
Unde *murii-şi* bate,
La colţi *(sic)* de cetate.. [1]

Ne grăbim a adăugă, însă, că varianta baladei în chestie, din care reproducem aceste versuri şi care se găseşte în colecţia Tocilescu (I, 180), stă cu desăvârşire isolată în concertul celorlalte variante ale baladei haiduceşti „Corbea“ [2] şi — brodată pe alegoria corbului — are multe puncte de contact cu „Domnul Chipor-Craiu“ din Păsculescu: ca şi 'n cazul bal. „Iorgovan“ de mai sus, ar fi vorba, deci, de o pseudo-variantă.

Dar faptul rămâne.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] *Murii-şi* („zidurile-şi“)se explică, socotim, ca o etimologie „populară“ din *Mureş* (v. var. Păsculescu). — *Colţi* (= colţuri) e: *colţ*.

[2] La acelaşi tip aparţine bal. „Mârza Lotrişorul“ din col. Vulpian, p. 76, diferind de „Corbea“ numai prin numele eroului: o simplă adaptare.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

IV. Un 'cento' popular.

Balada „Domnul Chipor-Craiu" însăşi (Păsculescu, p. 152 sq.), are la rândul ei, atâtea puncte de contact, atâtea părţi comune cu diferite alte balade, mai mult sau mai puţin înrudite, încât, analizată, ia înfăţişarea unui adevărat mozaic.

O reproducem în întregime, cu „izvoarele" în faţă:

La câmp, la câmpie,
Unde tufă nu e,
Făr' decât că-mi este
Un ciungur înalt,
Inalt şi minunat,
Făr' de ciot de leac!
In el s'acioat
Corb, pasăre neagră,
Lighioană 'ntreagă,
Lişiţă domnească,
Sâlă' mpărătească.
Cuibul că-şi făceà:
Cu oase de cal (*sic*),
Rabdă vânturi tari;
Cu piei de juninci,
Rabdă vânturi reci.
Şi ea se ouà
In luna lui Undrea,
Când e vremea rea.
Puii că-mi scoteà;
In luna lui Făurar[1],
Când sânt vremuri tari!
Puii că-mi scoteà;
Dar cu ce-i hrăneà?
Cu ceosvârţi de miei
De la vătăşei;
Cu felii de caş
De la ciobănaş.
Şi ea că-i creşteà
Măricei, dolofănei.
Săltà şi zburà
Peste Nadolie,
Cele ţări pustie,
Să ia frunză de căpşună
Să dea puilor în gură.
Ea că mi-şi plecà,

Ştefan Vodă s'a sculat
. . . . . .
Şi în vânătoare a plecat
Pe câmpu' la Calafat
. . . . . .
Şi pe câmp că s'a uitat
D'un ciungur 'nalt c'a ochiat,
Ciungur 'nalt,
Nalt şi minunat,
De coajă curat,
De crăci dărâmat,
De vârf aplecat:
In el Corbea mi-a 'mpuiat.
In luna lui Undrea,
Când îi iarna grea,
Corbul că ouà,
Corb, pasăre neagră,
Lighioană 'ntreagă.
In luna lui Cărindar
Şi a lui Făurar,
Când sânt geruri tari
Şi nopţile mari,
El că mi-şi cloceà,
Puii că-i scoteà.
Martie venià,
Pui dolofănei.
Zac ca vai de ei!
Corbea că-mi plecà
Pe munţi,
Cărunţi,
Soarele-mi pripeşte,
Piatra se 'ncălzeşte,
Fraga că 'nfloreşte.
Corbea c' o păzeà
Până ce coceà
Şi el că mi-o luà
Şi la pui venià.
(„Corbea"[2]).

Tocma 'n Nadolie,
Cea ţară pustie.
(„Voica"[3]).

Vântu-mi abăteà[4]
Despre Calafat,

[1] Tipărit: „Făurat".

[2] Tocilescu, I, 180.
[3] Păsculescu, p. 167.
[4] Băteà, — ca şi „cânele spurcat".

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Iar când se 'ntorceà,
Departe-mi zărià
Ciungur dărâmat,
Cuibul ei stricat.
Şi ea că-mi sosià,
Puii că-i vedeà,
Puii omorîţi,
La pământ trântiţi!
Cu aripi lăsate,
Gurile căscate!
Şi ea se 'ntristà
Şi ea că se zburà,
Vezi, la Chipor-Craiu,
Domn de peste plaiu,
Că-i bolnav de nouă ai.
Şi ea ce-mi făceà?
Pe zid se puneà,
Incepeà a ţipà
Ş'a se văetà.
Chipor-Craiu auzeà,
Din gură strigà:
— Stănilă, Mănilă,
Tu, slugă bătrână,
Dai cu flinta bine,
Dar asta ce-o 's fie?
Că-s trei zile şi trei nopţi,
Eu, frate, că nu mai pociu
A bolì, a hodinì!
Stănilă auzeà,
Flinta c'o luà
Afar' că ieşeà,
Pe corb, pasăre neagră, zăreà,
La cătare mi-o luà,
Dar ea că-mi strigà:
— Stănilă, Mănilă,
Tu, slugă bătrână,
Nu da 'n mine, mă stricà,
Loc de cuib tu cat'a-mi da
La late corlate,
La corn de cetate,
Unde Mureş bate.

Stănilă auzeà,
Loc de cuib că-i dà.
Ea cuib că-şi făceà,
Apoi că-mi strigà,
Din gură-mi ziceà:
— Stănilă, Mănilă,
Tu, slugă bătrână,
Trei pui c'oiu scoteà,
Unul jos c'oiu da,
Tu că l'oi luà,
Tu că l'oi fierbeà
Ş' apoi cu zama
Pe Chipor-Craiu oi scăldà,
Şi cu carne l-oi ungeà;
El de rău s'o lecuià.

Cânele spurcat,
Tare adià,
Ciungur jos că-mi da,
Cuibul că-l surpà.
Corbea, când veneà,
El se supărà
Şi el că plecà,
Mai sus se săltà.
Corbea-mi cloncăneşte,
Ziduri se clăteşte;
Corbea-mi cloncăneà,
Ziduri se surpà,
Pagubă făceà.
Ştefan-Vodă ce-mi făceà?
Ştefan-Vodă al mai mare,
Care era Domn în ţară,
Multă oastă adunà,
Aşa el că porunceà,
Ca pe Corbea să-l împuşte.
Ei, cu armele trăgeà,
Pe Corbea nu-l nimereà.
Dară Corbea ce-mi făceà?
Mai la vale se mutà,
La late
Corlate,
Unde murii-şi bate,
La colţi de cetate.
(„Corbea").

Dacă voinic d'auzeà.
Mâna pe puşcă puneà,
Direapta pe sabie
Şi cu puşca-mi d-aduceà.
Corbul din gură grăià:
— Stăi, voinice, tu nu da,
Nu da, nu mă săgetà,
Că pe mine m'a mânat
D-oi, bătrânul tată-to,
Eu pe tine să te caut.
(„Credinţa Corbului")[1].

[1] Pop-Reteganul, la O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, p. 297. Cf. corbul mesager de veşti cernite din „Gruia în Ţarigrad" (la acelaşi, *Flori alese*, p. 153 sqq.).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Stănilă auzeà,
Şase boi *junghià* [1],
La cuib că veneà,
Puiul că-l luà,
In car că-l puneà:
Pana puiului,
Coşul boului!
La cazan mergeà
Şi el mi-l fierbeà
Pân 'oasele cădeà.
Jos cazanul da,
De se răcoreà.
La Chipor-Craiu mergeà,
Unde-l îmbăià,
Frumos mi-l scăldà,
Cu carnea-l ungeà:
Drept în sus săreà,
De rău se lecuià,
Din gură-mi ziceà:
— Ăst bine cin' l-a făcut,
Ţine-l, Doamne, pe pământ!

Corb, pasăre neagră, se sculà,
Prin curte se plimbà,
Un inel, frate, aveà,
Pe pană-l puneà
Drumul în casă-i da,
Domnul Chipor-Craiu că-l luà,
Foarte bine-l cunoşteà,
Când veleatul mi-l vedeà,
Şi din gură cuvânta:

Asta-i inel de savat, [2]
Care ne-a fost de schimbat
Când din [3] oaste am plecat.
Afar', neică, el ieşeà,
Corb, pasăre neagră-l vedeà,
Şi peste cap că se da,
Femeie că se 'ntrupà,
Tocmai după cum erà,
Şi la Domnul se duceà,
Şi 'n braţe că se luà,
Prea bine se cunoşteà
Şi la masă se puneà.
Şi domneà domnia 'n pace,
N'aveà domnia ce face.

Voinicelul se sculà,
In pieptar mi se cătà,
Un inel că mi-şi scoteà,
Un inel de salavat
Ce i-a fost de cununat
. . . . . .
La mireasă că-l duceà
. . . . . .
Mireasa se ploconeà
. . . . . .
Că, inelul de-mi priveà.
Salavatul cunoşteà,
Că erà de salavat
Şi-i fusese de schimbat,
De schimbat la cununat.
. . . . . .
Şi veleatul îl citeà,
Pe veleat îl cunoşteà
— Cu inel m'a dăruit,
Cu inel de salavat,
Cu inelul de schimbat,
Ce ne-a fost de cununat.
(„Moşneagul" [4]).

[1] Evident: *înjugà*. — O confuzie asemănătoare se face între a *(în)zimbì* şi *(în)junghià*, din cauza pronunţării moldoveneşti: *a (în)zânghì*; cf. *a zâmbì a râde*, în *Graiul nostru*, I, p. 341: „s'o zânghit di râs".

[2] P. turcismele *savat* şi *salavat*, v. „Anuariul Inst. de Ist. Naţională din Cluj", I (1922), p. 319, nota *(salavat* ar puteà fi, aici, şi o contaminaţie: *savat* + *veleat)*.— In acest cadru se explică şi acel βέρα= sl. *vera*, „credinţă" (cf. arom., *credinţă* s. *încredinţare* = logodnă, fr. *fiançailles)* din χρυσὴ βέρα στὰ χέρια = βεροδαχτύλιδα, „Trauring", al Neogrecilor: el n'are nevoie a fi „emendat" în βέρτα, cum făceà Bernhard Schmidt (*Griech. Märchen, Sagen und Volkslieder*, p. 277); cf. Abbott, *Macedonian Folklore*, p. 151: ἀλλάζει τὰ δαχτυλίδια (*ibid.*, p. 153: δαρός, „gifts" = *daruri* de nuntă).

[3] Corect: la.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Exemplul arată, drastic, economia şi tehnica Muzei populare: formulele, elementele sînt culese de pretutindeni, dar sinteza fragmentelor e combinată cu atâta măiestrie, încât cântecul pare, la prima vedere, „dintr'o bucată".

De fapt, cazul citat nu diferă decât prin proporţii de atâtea altele.

Iată unul, care-l urmează de aproape (din aceaşi colecţie, p. 211 sqq.):

„La măidan, la cioc-măidan", „pe drumul Istreţului, sus la Tabla-Leului", unde „Moş-Radu, bărbuţă sură" îşi păzeà turma, vine „Căpitan *Balaura* [1], cu trei coade pe spinare, împresădite cu parale, tot parale turalii, aduse de la beşlii" şi cu „revorvere", făcând cunoscut baciului că vrea să mâie peste noapte, cu „ceata" sa, la târlă. Moşul îi primeşte şi-i ospătează. A doua zi, pe ceaţă, hoţii, cari-şi fixaseră de cu seară itinerariul „pe vale pe la Cerneţi", se pomenesc „la Măgura Lupului, la casele *Marcului*"...

Marcu? — Dar garderoba epicei populare posedă un asemene personagiu gata echipat! Şi atunci rapsodul îl ia — din balada lui „Marcu Viteazul şi Crivăţul", „Marcoş Paşa şi Gerul", etc. (v. mai sus):

Moş Marcu Paloş Bătrân,	E Marcu, paşa bătrân,
Barba albă de zăpadă,	Cu mustăţile de brumă,
Mustăţile numai chidă,	Cu barba de chidinie, [2]
Cu toiag de ghiaţă 'n mână.	Cu toiag de ghiaţă 'n mână. [3]

Că icoana Marcului, evident organică în cadrul baladei cu Gerul, e împrumutată în cealaltă, se va vedeà şi din cele ce urmează. Interesant e însă, că acest cararacter adventiv al ei n'a împiedecat ca titlul însuşi al baladei să fie: «Moş Marcu, Paloş Bătrân». Dar să continuăm:

«Moş-Marcu» e binecuvântat, în sfârşit, cu un moştenitor, întocmai ca „Moşneagul" din balada cu acest nume şi acest motiv fundamental:

El cât fu la neagre tinereţe,	El din dalbe tinereţe,
Fiu din trup n'a câştigat.	Pân' la arse bătrâneţe,
Dar la dalbe bătrâneţe,	Fiu dintr'însul n'a făcut
Fiu din trup a câştigat,	. . . . .

[1] I. Caragiani, *Stud. ist. asupra Rom. din Pen. Balc.*, p. 97, vorbeşte de un *Balaura*, „adiutant al lui Iani-Gura, mare general român în revoluţiunea greacă" (Μπαλαούρας, la Filimon, Δοκίμιον ἱστ. περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως,, IV, 442).

[2] Din *chidie*, „chiciură, promoroacă" şi *inie*, „pruina".

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Duminecă l-a botezat,
Luni nunta i-a aşezat,
Marţi carte că i-a sosit
. . . . . .
Acum Joi, în aia Joi,
Este timpul de războiu,
La măgura lui Drăgoiu.

Iată, măre, se'ntâmplă,
Că la negre bătrâneţe,
Ca la dalbe tinerele,
Fiu dintr'însul dobândeà.
. . . . . .
Că Sâmbătă-l logodeà,
Duminecă-l şi nunteà,
Luni uncropul că-i cântà,
Marţi acasă mai şedeà.
Firman Miercuri îi soseà,
Joi la oaste că-l porneà,
C'a întrat Tătărimea.[1]

Restul — urmarea — le-ai căutà însă zădarnic în aceiaşi baladă. Ele sânt împrumutate din balada „Mizâl-Craiu" sau „Mizilca":

Marţi carte că i-a sosit
Să dea fiu din trup la oaste,
Să slujească cu dreptate,
Nouă ani şi jumătate.
Poarta Ţaligradului,
Înaintea 'mpăratului
. . . . . .
Unde Domnul c'auzeà.
Îndată 'ncepeà a plângeà.
. . . . . .
Intrà 'n casă suspinând,
Ieşeà afară lăcrămând,
Dar noru-sa că-l vedeà
Şi din gură-l întrebà:
— Aba, taică, măre taică,
Întri'n casă suspinând,
Ieşi afară lăcrămând,
Cu mine ţi s'a urât,
C'am venit pe acest pământ?
— D'ale, noră, noru-mea,
Cu tine nu mi s'a urât
. . . . . .
Ci mie că mi-a sosit
Carte de la 'mpărăţie
. . . . . .
Să vezi Domnul ce făceà!
Bărbieri că aduceà
Frumuşel că mi-l rădeà.
Lăsà chică voinicească
Şi tâmplă i ortomănească...

Departe, vere departe,
Nu aseară, alaltă seară,
Nemerit-a, tăbărît-a

În curte la Mizâl-Craiu
Firman de la 'mpărăţie,
Să-i dea fiu de trupul lui,
Să slujească Porţiei,
În Poarta Ţaligradului,
Nouă ani şi jumătate
. . . . . .
Dară D-nu *(sic)* Mizâl Craiu
Aşa tare se 'ntristà
. . . . . .
Întrà 'n casă suspinând,
Ieşeà afară tot plângând
. . . . . .
Grâià D-na *(sic)* Ilinca:
— Ce, taică, te-ai întristat
Şi tu, taică, te-ai mâhnit,
Au murgu ţi-a 'mbătrânit,
Au de chelciug ţi-ai fârşit?
Rău, taică, te-ai mâlnit.
. . . . . .
— Of, leleo, o fiică taică,
Nici murgu n'a 'mbătrânit
. . . . . .
Da la mine mi-a sosit
Firman de la 'mpărăţie...
Grăià D-na Ilinca:
— Ado trei bărbieri bătrâni
Să mă tundă ciocoieşte,
Mă rătează cerchezeşte...[2]

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Episodul „ochianului" e şi el cunoscut de aiurea:

Să vezi, Domn Paloş Bătrân
Ochian în mână luà
Şi la ochi că mi-l puneà
Peste oşti că se uità,

Iară Sinea ce lucrà?
Ochianu frumos luà,
Pe ochian mi se uità,
Să-şi vadă mândră nunta:

[1] G. Dem. Teodorescu, p. 616.

[2] Şezătoarea, an. X, p. 57 („Săbioară *de Mischie*", p. 58, e: sărbătoară *demischie*, „de Damasc").

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Toate steagurile vedeà
. . . . . .
Dar steagul luà Ivăşcută
. . . . . .
Nu-l vedeà, nu-l cunoaşteà.

„Săracul de mine,
„Iacă nunta vine,
„Urâtă, tristă, smolită,
„Parcă-i de moarte lovită“ [1].

Epilogul, explicând absenţa lui Ivăşcuţă prin „romanul“ cu soţia infidelă a lui Dumitraşcu Cazacul, aminteşte, de asemenea, aventura lui Ienăşel cu Ileana lui Bogdan din balada bănăţeană „Ienăşel cel Frumuşel“:

— Ce stă patul urduit,
Perini albe risipit?
Iar nevastă-sa-i spuneà:
— Să vezi, Domnu Dumitraşcu,
Fata noastră-i copiliţă,
Este-o fată mititică.
Ionică, ştii, şi el
Este încă mititel.
. . . . . ,
Ei patul au urduit!
El şi p'aia o credeà,
Dar el, frate, ce-mi făceà?
El din gură că-mi ziceà:
— Ado 'ncoace cheierul,
Să deschid vistierul,
Să-mi ţiu oastea cu mâncare
Până 'n alba-i primăvară.
Dar nevasta de-mi vedeà,
Aşa din gură-mi ziceà:
— Ale, Doamne Dumitrache,
Ionică ăl răzgâiat
Cheierul că l-a luat,
La fântână c'a plecat,
La fântână că s'a dus,
Acolo că l-a răpus!
Dumitraşcu ce-mi făceà?
El şi p'asta o credeà
Şi din gură cuvântà:
— Ado 'ncoa buzduganul,
Să deschid vistierul.
Buzduganul că-l luà
Şi în palmă că scuipà,
De trei ori că-l învârtià
. . . . . .
Uşa 'n patru c'o făceà,
Înainte că intrà,
Pe Ivăşcuţă mi-l găseà!

— Ce ţi-e părul fluşturat?
Faţa cine ţi-a muşcat?
Iar Ileana-i răspundeà:
— Eu cu mâţa m'am jucat
Şi în joc m'a sgâriat!
Dară Bogdan îi ziceà:
— Dă-mi tu mie cheile,
Să deschid eu lazile,
Ca să-mi plătesc oştile,
Că mi-au scutit zilele!
Ioana-atunci răspundeà:
— Ştii, Bogdane dumneata,
Coconaşul s'a rugat,
Eu cheile i le-am dat,
Cu ele şi-a petrecut
Şi nu ştiu ce le-a făcut!
Şi Bogdan se mânià,
Nouă fauri aduceà,
Nouă chei îi făurià,
Lăzile le deschideà
Şi pe Ienăşel aflà...[2]

Pe o scară ceva mai redusă, acelaşi procedeu clasic al compilaţiei sau contaminaţiei se constată, neîndoios, şi 'n această nouă mostră. Câte un epitet, o întorsătură, variază de sigur (pentru aceasta ar fi de-ajuns nesiguranţa memoriei!): tinereţele

[1] Balada „Nunta lui Neagu-Vodă“ din col. Vulpian, p. 84[4]. — Pentru pasagiul „Şi cântecu s'o cântă, Până soare 'n cer va sta“ din *desinit (ibid.)*, compară Giuglea-Vâlsan, p. 268: „Şi, frate, s'o pomeni, Cât soare pe cer va fi“, etc. (bal. „Cozia“).

[2] Gh. Catană, *Balade poporale din gura poporului bănăţean*, Braşov 1916, p. 69 sq.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

„negre" (alusie la coloarea părului dintr'un cântec corespund tinereţelor „dalbe" (sens moral) din cellalt şi bătrâneţele „negre" (sens moral) din unul sânt bătrâneţele „arse" (sau »albe", prin aluzie la păr) din altul; dar *tiparul* rămâne acelaşi.

Şi să se noteze că am făcut abstracţie de atâtea „formule" care revin, gata cristalizate, — după străvechea datină a cântăreţilor epici, — în atâtea locuri d ferite [1].

V. Etimologii populare.

1. Am arătat aiurea[2] cum din „*Săvai* Iencea Sabiencea" s'a format: „*Sava* Enciu Sabienciu" [3], dublându-se numele de botez al lui Ioan Hunyadi (căci faptul că în alte balade sârbeşti eroul „maghiar" nu se chiamă „Sibinija(nin)", după Capitala Ardealului său, ci „Ugrin", nu împiedecă identificarea).

Putem adăugi acum un interesant pendant feminin: *Calea* (= gr. Καλή, „Frumoasa, Muşata, Krassa", ori „Buna, Dobra, Agatha" [4]), sora lui Miu Cobiu, se numeşte într'o variantă din col. Tocilescu, I: *Savaica* (p. 165: „Dar *Savaica* ce făceà?"), numai din cauză că, în cutare vers al cântecului, numele de *Calea* e precedat de particula *săvai:* „*Săvai* Calea, fată-mare, sorioara Miului" (*ibid.*, I, p. 164).

2. In balada „Ghiţă Cătănuţă" din colecţia Teodorescu, p. 629, este această caracterizare, acest „portret psihologic" al femeii:

Că aşa e muierea:
Poale lungi şi minte scurtă,
Judecată mai măruntă,
Cap legat, inimă *'ncinsă*
Şi de nimeni necuprinsă.

Versul penultim cuprinde, virtual, o etimologie populară: Adevăratul înţeles al lui *încinsă* e, aici, firesţe, acela al lat. *incensa* şi rima s'ar fi îmbogăţit, dacă amfibologicului *încinsă* i s'ar fi substituit sinonimul fără echivoc *aprinsă*. Odată ce *încinsă* a fost preferat însă (sau întrebuinţat din întâmplare, într'o vreme

[1] „Tot soldaţi împletoşaţi [= împlătoşaţi], *Cu scumpe arme 'ncărcaţi*" din aceiaşi baladă (Păsculescu, p. 213), d. ex., se poate alătura de: „La fagu-ăl dărâmat, *De scumpe arme 'ncărcat*" din „Miu Aiducu" (Giuglea-Vâlsan, p. 77), sau de: „La cel ciorpac dărîmat, Şi *de arme încărcat*" din „Stanciu" (Arbure, p. 189).

[2] *Anuarul Institutului de Istorie Naţională* din Cluj, I, p. 379 sq.

[3] Cf. *Ienciu Săbienciu* din bal. „Ienciu Viteazu" (Giuglea-Vâlsan, p. 53 sqq.) şi *Iancu-Vodă* din balada cu acelaşi nume (*ibid.*, p. 283 sqq.).

[4] Ca deminutiv: *Caliţa* (v. d. ex. Archiva Istorică, I, 89) se întâlneşte până azi în Dobrogea (v. Pârvescu, *Hora din Cartal*, p. 121)..

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

când verbul *a încinde* = lat. *incendere*[1] era tot atât de viu ca şi *a încinge* = *cingere*), el s'a contaminat de înţelesul lui *legat* precedent, pe care se păreà că-l continuă. Resultatul? — Pentru orice om din popor, astăzi, „inimă *'ncinsă*" apare (întrebaţi!) ca ... inimă cu cingătoare, cu „băieri" (cf. *băierele inimii*).

Asta, însă, numai dacă-l întrebi, silindu-l astfel, să analizeze expresia, s'o explice; căci, în de obşte, el repetă versul fără a-i demontà piesele, mecanic, — ceea ce, nu numai că nu-l împiedecă de a-l „înţelege", dar e, poate, condiţia neapărată a vrajei poetice[2].

3. Colecţia Tocilescu, II, 1534, are un descântec care începe aşa:

O purces X,
Cari-i apără *Rusaliele*,
Pe cale
Pe cărare
Şi, ca la mijloc de cale,
Cu *Rusaliele* întâlnitu-s'o,
In faţa lui izbitu-s'o,
Mânele dămblăgitu-i-o ...

Descântecul e ţesut, tot, pe tema *Rusaliilor*, şi totuşi titlul său e: *Joimariţele*.

---

[1] Un exemplu recent (rev. „Ramuri-Drum drept", XVI [1922], p. 512): „Iar către sat se *'ncinge* adânc de răsărit".

[2] In versurile din col. Tocilescu (I, 6):

Cel voinic din Ciobârcie
Cu paloşiu de mischie
P'un cal galben *conteşat*

culegătorul, ca şi poporul, raportă pe *conteşat* la *cal*, pe când el se referă la *voinic* (deci: „p'un cal galben, conteşat"), la voinicul în costum de călărie: *conteşul* era, în adevăr, echivalentul exact al *redingotei* (= engl. *riding coat*, „haină de călărie").

Aiurea, în col. Păsculescu, p. 259, avem versurile:

Iar la umbra unui fag
Bea Gruia şi cu Novac.
Beaoş Novac novăceşte,
Cum se zice româneşte,
Iară Gruia lui Novac,
Lui Novac, Baba-Novac,
Nici nu *bea*, nici nu mâncà.

Incadrat, cum e, între cei doi *bea*, acel „beaoş" (= *bea-îşi* s. *bea-auş*) e înţeles, totuşi, deşi cu aproximaţie, de toată lumea. („*Vinu-i* bun şi oca-i mică" din col. de *Cântece ale poporului*, Vălenii-de-Munte 1908, p. 12, trebue scris: *vin nu-i* bun, etc., în antiteză cu „Vinu-i bun şi oca-i mare": deficitul calitativ şi cantitativ e compensat prin frumuseţea crişmăriţei!). — *Stoli* (Tocilescu, I, p. 57: „Doi *stoli* de la 'mpărăţie, Să mă scoată din Domnie") = *soli* + *stol* (cf. şi *apostoli*); — *iangineri* (ibid.) = *ianiceri* + *ingineri*; — „*sfeşnicii* Impăratului" (*ibid.*, p. 156 sq.) = *sfetnicii* + *sfeşnic(e)*, cf. *cirac*; — „cojoaci de Samur (*sic*), cusute cu *barbă fir*" (p. 77) = *baibafir*. — „Săriţi Turci, săriţi *ogalii*, Că ne-a 'ncunjurat Muscalii" (Pamfile, *Cântece de ţară*, p. 285) = *agale*, adaptat la Muscalii (fenomen de ritm; poate şi înlăturarea confusiei cu adv. *agale*); — *cadriu* (*ibid.*, 80) = *cadiul* + *cadru*).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Joimăriţele, însă, sânt *Joimarele*, — ceea ce se explică de obiceiu ca: *Joi-marile* (v. Marian, *Serbătorile*, ad loc.) sau *Joi-Marţile* („Descriptio Moldaviae" a lui Cantemir).

Aceste fiinţe mitologice ar puteà fi, după părerea noastră, socotite ca de aceeaşi natură cu Rusaliile şi, întru cât *Şoimane* (şi *Şoimare!*) e un epitet cunoscut al acestora (v. d. ex. colecţia citată, II, 1145), numele lor — *Joimarele*, *Joimăriţele* — ar puteà fi o răstălmăcire, prin etimologie populară, cu *Joi* (în legătură cu *Joia-mare*, adică *Joia* din Săptămâna-Mare[1], ori cu *Sfânta-Joi*: *ibid.*, II, 1569), a epitetului *Şoimane* (**Şoimare*).

Pentru titlul descântecului citat la început, în orice caz, explicaţia se impune, — oricare ar fi valabilitatea ei în genere.

4. Balada „Stănislav Voinicu" din colecţia Giuglea-Vâlsan (*De la Românii din Serbia*, p. 4)[2] cuprinde următorul loc obscur:

Da Turculeţ mititel
— *Trei cât iel din bumbăzel* —,
Nepotul lui Ciupăgel,
Se temeà Giurgiu de iel.

După ce observă că versul subliniat e „neînţeles de lăutar", culegătorii adaugă: „Probabil, trebue să înţelegem aşa: Turcul este atât de mic încât faci trei ca el din „bumbădzel", cuvânt neesplicabil".

Cuvântul devine explicabil totuşi şi, cu el, întreg versul, îndată ce comparăm pasagiul citat cu următorul, din bal. „Iancu-Vodă" a aceleiaşi colecţii (p. 285):

Numa-un Turculeţ mai mic,
Stricăţel de bumbăţel,
Nici nu bea, nici nu mânâncă...

Pentrucă acest *bumbăţel* — şi, implicit, *bumbăzel*, *bumbădzel* — se dovedeşte a fi: *bubăţel*, deminutiv din *bubat*, „vărsat" (v. Dicţ. Acad.): «stricăţel de *bu(m)băţel*" = stricat de *bubat* (sau *vărsat*, ori *cozaci*, — cum se cheamă „morbul" respectiv în Ardeal, după Viciu, p. 37.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Ngr. Μεγάλη Πέφτη. Cf. *Joia-neagră*, Joia de după Paşti, *Joia Bulcilor* (Rev. critică-literară, III, 198). — Din *Joia-mare*, prin et. pop. şi ritm, în Corcea, p. 78: „La *joia marilor* (*sic*), la Vinerea Paştilor".

[2] Pentru Stoian din această baladă, cf. bal. «Stoian Bulibaşa» din aceiaşi colecţie p. 38 sqq., împreună cu variantele: Picot, *Chants pop. des Roumains de Serbie*, p. 392 sqq.; Florea Drăghici, în rev. „Ion Creangă", IV, p. 388 sqq. (unde *Craina* din „Căpitanu de Craina" e rău înţeles ca: „ceata de crai"), etc.

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Forma deminutivală e necesitată de rimă (cf. *vărsăţel* de mai jos!) şi, de altfel, ea e cu totul în nota contextului: „Turculeţ", „stricăţel"; iar inserţiunea lui *-m-* se explică prin contaminaţia cu *bumb*, în spiritul ideii de „mic", „mititel", asupra căreia unele variante insistă exclusiv (Teodorescu, p. 562):

Iar de Turcul mărunţel,
Mărunţel şi bondocel,
Feciorul lui Ciupăgel,
De ţipă Giurgiul de el.

Sau (*ibid.*, p. 564):

Ceaşul cel mărunţel,
Mărunţel şi bondocel . . .

Ori încă, în bal. „Badiul" (*ibid.*, p. 540):

Dar ceaşul mărunţel,
Mărunţel şi ocheşel, —

ceea ce, în varianta din col. Vasiliu (p. 9), devine:

Iar un Turc mic de stat,
Mic di stat
Şi bun de sfat . . .

Acestea, în ce priveşte *bumbă(d)zel.*

Stricăţel e sigur: îl cere, ca deminutiv, simetria (cu *bubăţel*), iar, ca ideie, atât expresia uzuală însăşi („a fi *stricat* de vărsat" [1]), cât şi paralèle ca aceasta, dintr'o variantă a bal. „Badiu" (Mateescu, p. 72):

Iar' un Turc că s'alegeà,
Mi-este un Turc mai mărunţel.
Cu semne de vărsăţel,
Îmbrăcat c'un cojocel,
Nepotul lui Ciupagiu,
Care-a 'nspăimântat Giurgiu.

Cum rămâne însă cu „*Trei cât iel* din bumbăzel"?

Rămâne, cred, numai aşa, că, *bu(m)băţel* ne mai fiind înţeles, „stricăţel" a fost prins ca: *(î)s-trei câţi el = trei cât iel* din text, — o etimologie populară ca atâtea altele.

Şi un exemplu mai mult de siguranţa cu care, prin simpla confruntare a variantelor, se poate ajunge la stabilirea lecturii autentice. [2]

---

[1] Alt termin, mai puţin obişnuit, e: *ciupit* de vărsat, — cu o imagine ce apare mai colorată, de ex., la Vissarion (*Vrăjitoarea*, p. 113): „*ciugulit* de vărsat".

[2] *Maroga* din: „Să fugi, să te duci la *Maroga!*" (într'un descântec, la Teodorescu, pp. p. 358, 380) duce, via *Moroacă* (*ibid.*, p. 365), la prototipul *Moroaică* (din *moroiu*). — *Raiu*-Împărat (p. 362) se desvălue ca fiind un «*Craiu*-Împărat" (p. 365), adecă un soiu de K. K. Imperator Rex. — Pentru *Maroga*, totuşi, nu e exclusă posibilitatea identităţii cu *Magoga*; cf. it.-ven. *magoga*, „decrepita" (Nazari, p. 99), *goga magoga*, detto per esprimere paesi lontanissimi (Fanfani-Rigutini-Tommaseo, p. 573), despre care v. cele spuse în „Analele Dobrogei", III, no. 3: printr'o greşeală de tipar, ori o et. pop. cu *mă rog* (cf. *a veni la „mă-rog!"*)? Cf. încă ven. *maroca*, «spia, spion».

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

5. O cimilitură din Păsculescu (p. 343) sună: „strigă *Gogia* din copaciu şi *Gogioae* din odae".

Simpla alăturare de varianta: „Rage *hogea* din cetate", etc (Pascu, *Despre cimilituri*, I, 13) ajunge spre a vedeà că *Gogia* = *Hogea*, „prêtre musulman", şi că *Gagiul* din cutare altă variantă: „strigă *Gagiul* din pădure şi *Gajgura* din gaură" (Pascu, *o. c.*, p. 88) are la bază pe acelaşi *Hoge* (*Goge*) [1], alipit numai prin etimologie populară la *gagiu* (= ţigan *gağo*, „om", fem. *gagică*, „iubită, amantă", avându-şi originea în turc. *aghadjiq*, „petit Monsieur [terme de caresse]; les Bohémins ou tchinguianè se servent volontiers de ces déminutifs": Kieffer-Bianchi, I, 62; cf. *Agachi*, „mic Aga", şi ţigăn. *banuk*, „bădiţă", din *Ban*) [2]: „strigarea" de pe turnul minaretului o de esenţa rostului *Hogii*.

Altă etimologie populară, cu *helge*, „nevăstuică" (Pascu, I, 14), are un resort analog.

6. *Arvune, arvun, arvon, iarvant, arvant, arvânt, darvon (d'arvon), d'arvant:* supt acest proteic aspect apare, în diverse colinde, numele unui arbore exotic, pe care Hasdeu îl socotià ieşit din lat. **laurentum*, **laurinum*, cu ajutorul lui *Arvinte* (= sl.-biz. *Lavrentie*), — ceea ce Dicţ. Acad., cu drept cuvânt, nu acceptă, — şi care e, probabil, sl. ѡВорѫ πλατάνος *platanus* (Miklosich), germ. *Ahorn;* cf. sârb. *javarov* (despre guslă, în poesia populară). [3]

O formă metatetică: **iavro*, **iarvo*, a putut înlesni trecerea spre forma românească, la a cărei desăvârşire va fi colaborat ulterior etimologia populară cu *arvonă*, *arvună*, — cum a fost, probabil, casul în *Arvunaşi* = *Arvănaşi*, *Arbănaşi*, „Albanesi", din Tocilescu (I, 523):

D'aia parte-s *Arvunaşi*,
Arvunaşii-s oamenii graşi, — .

[1] În „trei stele, *gogostele*" (vrajă, la Pamfile, *Cerul şi podoabele lui*, p. 115) avem, evident, o corupţie din *logostele;* cf. o stea *gostea* (ibid.) = *logostea* (după gr. ἀστρολογία), iar pentru mecanismul ritmului: «trei feţi, *logofeţi.*» — O variantă bucovineană are chiar: «o stea *obistea*» (ibid., p. 186).

[2] Din turceşte vine şi cunoscutul *aordè*, „haide, vino!", al Ţiganilor de la noi: turc-pers. *aoûrden*, *averden*, «porter, emporter» (Kieffer-Bianchi. I, 126). — P. ţig.-rom. *mardeală*, cf. şi alb. *mardel'e*, „Mädchen, Geliebte", (G. Meyer, *Alb. Wb.*).

[3] Vsl. лѣВорѫ „Art Pflanze", ar fi însă din ngr. λιβέρι, „boz", λιβόριον, «sambucus» = it. *l'ebulo*, după G. Meyer (*Neugr. Stud.*, IV, 44).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

la Păsculescu (p. 48), într'un colind de flăcău:

D'âia parte *Ierbănaş*,
Ierbănaş tot oameni graşi.[1]

La *Arbănaşi*, *Albănaşi* se referă, evident, şi pasagiul respectiv din varianta dobrogeană apărută în „Arhiva Dobrogei", II, 34:

Şi-i trecură 'n d'aia parte,
'n d'aia parte 'n *d'albinaş*, —

recte: *Dălbinaşi* (cf. *dalb-alb*).

Dar cuvântul *arvun*, *darvon* mai are o variantă care trebue explicată: *d'arpun*.

O întâlnim, între altele, într'un „Colind de fată" din aceiaşi „Arhiva Dobrogei" *(l. c.)*:

Sub zare de soare,
In ostrov de Mare,
Născut-a, crescut-a
D'un verde *d'arpun*.
Sus mi-e frunza deasă,
Jos mi-e umbra deasă, etc.

Comparând acest colind cu „Colindul de cocon" din colecţia de cântece dobrogene a d-lui Burada *(Ună călătorie în Dobrogea*, p. 82):

Sub zare de soare,
In ostrov de Mare,
Născut-a, crescut-a
D'un verde *d'arvon*,
D'un rumen călin.
Sus, în vîrful lui,
Sus mi-e frunza deasă,
Jos mi-e umbra groasă, —

identitatea lui *d'arpun* cu *d'arvun* sare în ochi, — deşi, considerat singur, el aminteşte destul pe *(h)arbuz* (cf. *Carpuz*) pentru a puteà fi luat drept o stâlcire a acestuia (N. Iorga); cu atât mai mult, cu cât varianta contaminată *d'arpus* apare, de fapt, în condiţii identice, în „Colindul de copil" de la p. 32 a aceleiaşi reviste:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Glosarea editorului (p. 348), care înţelege prin *ierbănaş* (*sic*) „o dajdie ce dădeau popoarele prădate", seamănă şi ea a etimologie populară: cu *bani*. — „Istoria pentru blăstemul Ţiganilor când s'au făcut negri" (ms Ac. 3013, f. 185 sqq.) din „albi" ce erau, fiindcă, mărturisind strâmb împotriva „episcopului Grigorie al *Crangatiei* [= Akragantului]", fură blăstămaţi de acesta ca „numele lor să fie *Arbănaşi*, adică *Ţigani*", implică, socot, o îndoită etim. pop.: cu *alb* şi cu *bănias*, „Ţigan", propr.: „băias, miner" (în Bănat. d. ex.).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

In zare de soare,
In ostrov de Mare,
Născut, mi-a crescut
D'un verde *d'arpus*.
Sus e frunza deasă,
Jos e umbra groasă;
. . . . . .
. . . . . .
La dumbrita lui
Uşi mi-au tăbărît,
Uşi moldoveneşti,
Şi craioveneşti.

(Că *uşi* = *oşti*, se vede clar din pasagiul corespunzător al variantei, citate, Buradà[1].

Trebue, iarăşi, să recunoaştem, că, dată fiind regiunea plină de turcisme din care provin colindele în chestie, n'ar fi exclus ca în acest *d'arpus* să se ascundă şi turc. *ïarpous*, „marjolaine" (Keiffer-Bianchi, II, 1246), „măgheran, sovârf" (v. Panţu, *s. v.*).

7. O poezie populară publicată de Elena D. O. Sevastos în „Convorbiri Literare" (XX, 89)[2] începe:

Jijioară, apă dulce,
Face-te-ai neagră cerneală.

Menţiunea *Jijiei* e, însă, cu siguranţă fictivă, vreau să zic: ne-originară, altoită, prin etimologie populară, pe baza cunoscutului *jioară*, pronunţare moldovenească a lui *vioară:*

Prutule, apă *vioară*,
Face-te-ai neagră cerneală

se poate ceti şi în colecţia de poezii populare, publicată de aceiaşi autoare (Iaşi 1888, p. 14).

---

[1] „Bulz de *amprior*, bulburuc de aur" dintr'un colind acuzat ciobănesc (col. Baronzi-Iorga, p. 69) nu e *ambrior* (*ambru*, „chilimbar"). ci = *amproor*, *proor* (v. Dacoromania, I, 266, cu *addenda*): „bulz de caş din *amproor*". — In acelaşi colind, p. 68: „cel miel sugărel, berbece *doichişel*" = de lapte (din sl. *doiciti*, „a alăptà", de unde şi *doică*). — *Ciortan*, la cai (*l. c.*, 22) = *cioltar*, confundat cu *ciortan*, „soiu de ţipar". — *Făţişel* (p. 37) = *'nfăşăţel*. — *Ghindoseşte*, „*vinici*, *vinitici*", *sticlă*, *cârmona* şi *plozul* (*ibid.*, pp. 9, 29, 31, 33) = *chindiseşte*, *venetici* (galbeni), *steblă*, *cormana*, *plazul*. — *Mirioare* din „Colindul oilor" maramureşan tipărit în rev. „Şezătoarea", XXX (1922), p. 112: „Fluer tace, turma 'ntoarce, Tot o 'ntoarce pe răzoare, Ca să-şi pască *mirioare*, Tot o 'ntoarce la dâmboace, Ca să-şi pască bărbănoace, Tot o 'ntoarce la vâlcele, Ca să-şi pască floricele" nu poate fi, iarăşi, „diminutiv din *mioară*", cum se spune acolo, ci, cum arată contextul însuşi, numele de floare *mirioare*, *mierioare*, *mereoare* = *vinetele*, *albăstrele*, fr. *bluet*, *Centaurea Cyanus* (Panţu, 328), de la *meriu*, *mieriu*, „albastru". (Cf. „femei cu ochii *mierei*", — ca „Vudinii foarte *merăi*" din Herodotul vr., p. 241, — într'un descântec din col. Teodorescu, p. 371).

[2] «Frunză verde *Arţaraş*» (ibid., p. 189) e, evident: *arţăraş*, — precum „şi-am zis, *Leana*, doi arginţi" (*Floara Darurilor*, II, 619) e: *leana* = *foileana* (de la *foaie*).

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48

Numeroase alte exemple, v. la A. Philippide *(O rămăşiţă din timpuri străvechi*, în „Arhiva" din Iaşi XXV, p. 145 sqq.), care respinge însă etimologia cea mai firească: din *vie (apă-)*.

Dovadă că avem a face cu o remaniare ulterioară e însăşi rima (asonanţa).

O etimologie populară a aceluiaşi cuvânt cu *vioară*, „scripcă", face I. Boteni, când scrie, că „apa ca vioara îţi cântă" (*Drumuri*, p. 76).

VI. — **Anexă istorică.**

O satiră grecească de la începutul secolului al XV-lea, „Călătoria lui Mazaris la Iad" (Ἐπιδημία Μάζαρι ἐν Ἅιδου), publicată de Ellissen în *Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur*, IV, vorbeşte de unul „numit Dracu şi supranumit Physignatos", care, „văzând pe *cântăreţul Polos* întors din Valahia cu o considerabilă sumă de bani, porni şi el într'acolo, doar' s'o procopsi, dar, la plecarea-i din patrie, naufragiâ şi, acum petrece, flămând, la Curtea regelui": ὁ Δρακοντώνυμος, ὁ παρωνύμως Φυσίγναθος κεκλημένος, τὸν ἀοιδὸν Ἥλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας ἐπανήκοντα μεθ'ἱκανοῦ ἀργυρίου πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην, ὥρμησε καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ὥστε πλουτῆσαι, ἐξ. (p. 223).

Pasagiul e interesant, nu numai pentru vechimea reputaţiei de Eldorado al aventurierilor ce aveau Principatele dunărene, — cum observă Ellissen, p. 344, — ci şi pentru amănuntul, instructiv, că norocosul îmbogăţit era un cântăreţ.

V. Bogrea.

Raporturile albano-române.

Studiul de faţă are ca obiect principal tratarea raporturilor dintre limba albaneză şi dialectul aromân. Urmărirea acestor raporturi prin mijlocirea dialectului aromân mi s'a părut că este singura care ne mai poate fi de un folos pentru luarea în cercetare a întregii probleme lingvistice ce există între limba albaneză şi limba română, din următoarele două consideraţiuni: dialectul aromân, în măsura în care îl cunoaştem astăzi din textele publicate şi din puţinele studii făcute asupra lui, se arată, în tratarea elementului constitutiv al limbei române, cevă mai păstrător decât celelalte dialecte şi, în special, decât dialectul daco-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14642 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:48